

Forsvarets stabsskole

Våren 2007

Masteroppgave

Forsvarspolitiske implikasjoner av ressursforvaltningen i Nord.

Inge Erlend Hopen

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet som et ledd av det toårige Stabs- og Masterstudiet ved Forsvarets stabsskole 2005-2007. Utdanningen har tilført meg ny kunnskap, samt åpnet muligheter til å fordype meg ytterligere innenfor flere områder som representerer ulike utfordringer militærmakten står ovenfor. Like fullt er interessen for militærteori sett i lys av de globale sikkerhetspolitiske utfordringer det som fanget størst interesse, som også reflekterer mitt valg av tema for masteroppgaven.

En takk går til min veileder ved Forsvarets skolesenter/Institutt ved Forsvarsstudier, Sven Holtsmark. Han har gitt gode og konstruktive tilbakemeldinger underveis i prosessen. Hans rolle har bidratt vesentlig til å kvalitetssikre studien i forbindelse med metodebruk, struktur og korrekturlesning. Dette har vært en kime til inspirasjon, motivasjon og læring under arbeidet.

Til slutt vil jeg takke min familie, Solveig og guttene, for å stå ut med en som det siste halve året nesten alltid var hjemme, men sjeldent til stede.

Oslo, 1. juni 2007

Inge Hopen

Innholdsfortegnelse

SUMMARY	7
1 Bakgrunn, mål og problemstilling	9
1.1 BAKGRUNN	9
1.2 MÅL OG HENSIKT MED MASTEROPPGAVEN	10
1.3 AVGRENSNING	11
1.4 FORSKNINGS- OG KUNNSKAPSSTATUS	12
1.5 METODE	15
1.5.1 Kvalitativ metode	16
1.5.2 Kildeinnsamling	16
1.5.3 Validitet og reliabilitet	19
1.6 OPPBYGGING AV MASTEROPPGAVEN / DISPOSISJON	19
2 Ressursgrunlaget i nord	21
2.1 BARENTSHAVET SOM FISKERIHAV	21
2.2 OLJE OG GASS	21
3 Myndighetsperspektivet på forsvarspolitiske implikasjoner av ressursforvaltningen i nord	23
3.1 FORSVARETS PERSPEKTIVER PÅ IMPLIKASJONENE FOR FORSVARSPOLITIKKEN	23
3.2 REGJERINGENS PERSPEKTIVER PÅ IMPLIKASJONENE FOR FORSVARSPOLITIKKEN.	26
3.2.1 Utviklingen i nord har endret seg mot sivile interesser.	27
3.2.2 Utnyttelse av ressursene i nord.	32
3.2.3 Forsvarets rolle – Kystvakten som en del av et større system.	35
4 Analyse av implikasjoner for norsk forsvarspolitikk av ressursforvaltningen i nord	43
4.1 IMPLIKASJONER AV RESSURSFORVALTNINGEN I FISKEVERNSONEN RUNDT SVALBARD.	43
4.1.1 Bakgrunn og situasjonsbildet.	43
4.1.2 Konfliktpotensialet	45
4.1.3 Implikasjoner for norsk forsvarspolitikk av ressursforvaltningen i fiskevernsonen	47
4.2 IMPLIKASJONER AV OLJE OG GASSVIRKSOMHETEN I NORD.	53
4.2.1 Risikoen for fysiske anslag mot olje og gassvirksomheten	54
4.2.2 Risiko for politisk press mot norsk olje- og gassvirksomhet.	56
4.2.3 Implikasjoner for norsk forsvarspolitikk av trusselen for terroranslag mot olje og gassvirksomheten i nord.	58
4.2.4 Det nasjonale ansvar i forbindelse med trusselen for terroranslag mot olje- og gassvirksomheten i nord.	60
4.3 HÅNDGREP FOR Å MØTE IMPLIKASJONENE FOR NORSK FORSVARSPOLITIKK.	64
4.3.1 Norske militære disposisjoner	65
5 Hovedkonklusjon	67
6 Kilde- og litteraturliste	71
LITTERATUR	71
OFFENTLIGE DOKUMENTER	72
TALER OG FOREDRAG	73
AVISER	75

Summary

This paper presents implications on Norwegian defence politics from the management of the resources in the north.

Geographically the paper focuses on the Norwegian economical zone and the fishery protection zone around Svalbard. In timeline the paper focuses on the last 5 to 10 years and the present.

It is especially the fishing in the fishery protection zone around Svalbard that causes some implications on Norwegian politics. The Russians have been increasingly concerned about the Norwegian management of Svalbard and the fishery protection zone. In April 2001, Norway for the first time ever took arrest in a Russian trawler in the protection zone. Although the trawler undoubtedly had committed serious violations of the fishing regulations, Russia claimed that Norway had no right to arrest foreign citizens in a zone not recognised internationally as being under Norwegian jurisdiction.

Secondly the paper presents possible motives for terrorism and sabotage against the Norwegian oil industry, and the implications on the defence politics. Norway has traditionally been a low-risk country for international terrorism. However, this situation is changing, as the world is becoming more globalized and due to the emergences of multinational terrorist networks.

The Norwegian oil industry's importance has increased considerably and several big European countries now depend on Norwegian supplies. The Norwegian oil industry might therefore become a target for terrorists who want to harm our European partners.

There will always be implications on the defence politics from the management of the resources in the north. The degree and the risk involved will vary and demand different actions from the Norwegian authorities.

1 Bakgrunn, mål og problemstilling

1.1 Bakgrunn

Nordområdene har i flere hundre år vært viktige for Norge, både næringsmessig og ressursmessig. I dag er interessen for nordområdene sterkt økende. Den teknologiske utviklingen gjør også at mulighetene for å nyttiggjøre seg områdene nå er vesentlig større enn tidligere. Samtidig har også andre land blitt mer interessert i nordområdene. Nordområdene representerer derfor store muligheter for Norge.

Norge rår over meget store havområder og naturressurser i forhold til sitt folketall og i forhold til sin politiske innflytelse. Dette reiser en rekke spørsmål av vesentlig betydning for norsk utenrikspolitikk. Nordområdene representerer derfor også store utfordringer for Norge.

De nye mulighetene i nord er knyttet til de antatt store olje- og gassreservene under havbunnen. Utvinning av disse ressursene vil komme til å prege utviklingen i nordområdene i mange tiår fremover, og har implikasjoner for norsk forsvarspolitikk. Det er en mulighet for at nordområdene i et langsiktig perspektiv kan representere Europas viktigste petroleumsprovins. Produksjonen er allerede betydelig på land i Nord-Russland, og om få år kan offshoreproduksjonen være i gang både på norsk og russisk side.

Forvaltningen av de store fiskeressursene som finnes i fiskevernsonen rundt Svalbard har implikasjoner for norsk forsvarspolitikk. Bruk av Kystvakten er et av de virkemidler myndighetene benytter for å håndheve forvaltningen av ressursene. Ulike tolkninger av svalbardtraktaten har også implikasjoner for forsvarspolitikken, når ressursene i området skal forvaltes. Tolkningen er ulik mellom signatarmaktene til traktaten, og skaper ulike oppfatninger til hvordan forvaltningsregimet skal gjennomføres. Det er flere nasjoner som ønsker å utnytte ressursene i fiskevernsonen med den argumentasjon om at området er internasjonalt farvann.

Fremtidige utfordringer kan også komme i forbindelse med den økende globale ubalansen mellom etterspørsel og tilgang på olje og gass. Internasjonale aktører ønsker å opprettholde sin energiforsyningssikkerhet og kan på grunn av forventninger til store forekomster i området sette Norge i en situasjon hvor ulike interessekonflikter medfører betydelige sikkerhetsutfordringer for Norge.

Interessen for petroleumsressursene i nord er også økende i flere land, da ressurser kan utvinnes fra et politisk stabilt område. Dette gjør leveranser fra nordområdene interessante i forhold til andre energirike områder som ikke er like politisk stabile.

1.2 Mål og hensikt med masteroppgaven

Målet med denne oppgaven er å analysere forsvarspolitiske implikasjoner av ressursforvaltningen i nord. Det vil med andre ord si at oppgaven vil se på hvordan forvaltningen av ressursene i nord påvirker forsvarspolitikken. Disse påvirkningene vil være gitt av situasjoner hvor det oppstår en hendelse som det ikke er planlagt for i den generelle forsvarspolitikken. Disse situasjonene må dermed håndteres etter hvert som de oppstår. Det er altså situasjoner ut over den generelle forsvarspolitikken som analyseres. Oppgaven ser dermed på hvordan forsvarspolitikken i store deler av tiden vil være påvirket av ressursforvaltningen i nord.

Situasjoner som gir implikasjoner for forsvarspolitikken ut over det vanlige er for eksempel når en fisketråler som er mistenkt for ulovlig fiske ikke lar seg inspisere eller nekter å bli ført til land av Kystvakten. Dette vil være situasjoner som er av en større dimensjon enn de dagligdagse oppgaver som for eksempel Kystvaktens oppsyn med fiskefartøy.

Oppgaven vil i den forbindelse se på Forsvarets tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, inkludert Forsvarets bidrag til god beredskap mot miljøkriser og Kystvaktens evne til ressurskontroll og beredskap som et ledd i å oppnå forsvarspolitiske mål.

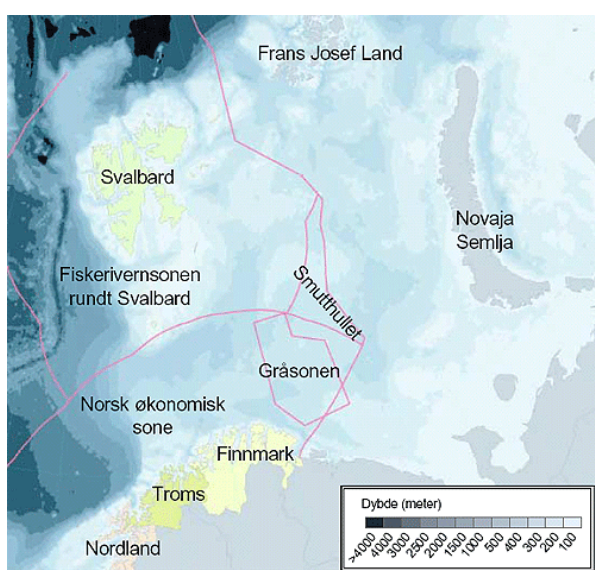
Oppgaven fokuserer på perioden i de siste 5-10 år og de kommende år. Dette gir en mulighet til å se på noen utviklingstrekk i regionen. Videre gir det mulighet til å se om det forsvarspolitiske fokuset kan ha endret seg med bakgrunn i ressursforvaltningen i nord i løpet av denne tidsperioden.

Oppgaven vil ved å belyse ressursforvaltningen, dekke både kontroll og lovgivning, samt utnyttelsen av ressursene.

Kontroll og lovgivning utføres her av de norske myndighetene og utnyttelsen av de maritime ressursene utføres blant annet av norske, russiske, islandske og spanske fiskefartøy. Olje og gassressursene utnyttes i nord av norske myndigheter, hvor flere firmaer som Statoil står for selve produksjonen. Statoil sin aktivitet på Snøhvitfeltet er et av de områdene hvor det er stor aktivitet, som oppgaven vil se litt nærmere på.

1.3 Avgrensning

Med nordområdene menes her den norske delen av Barentshavet som er det sørlige og nordlige Barentshav og tilliggende øygrupper i nord¹. Nordområdene er da området nord av 65°08'N, som betyr at for Norge sin del starter nordområdene ved Narvik og går nordover. Dette gjør at nordområdet dekker dagens olje og gassvirksomhet på Snøhvitfeltet og de nære fiskeområder utenfor Finnmarkskysten. Videre for Norge sin del dekker nordområdene den norske sokkelen som i følge norske myndigheter går fra fastlandet og nord av Svalbard. Dette gjør da at både Bjørnøya og Svalbard ligger på norsk sokkel.

Figur 1 - Kart over Barentshavet

Dette området grenser opp til det østlige Barentshav. I denne regionen ligger ”omstridt område” som kan by på store sikkerhetspolitiske utfordringer om Russland starter utvinning av petroleumsforekomster her før man har avklart hvordan dette området skal deles mellom Norge og Russland. Delelinjekonflikten mellom Norge og Russland vil ha stor innvirkning på fremdriften i dette området om man kommer til en enighet i saken. Oppgaven vil ikke gå inn i diskusjonen rundt delelinjeproblematikken i omstridt område, men kort beskrive myndighetenes holdning i denne saken.

Oppgaven vil fokusere på forvaltning av ressurser i Norges økonomiske sone, samt fiskevernsonen rundt Svalbard. Oppgaven vil ikke fokusere på den ressursforvaltning som skjer i

¹ Øygruppene består av Bjørnøya, Hopen, Kvitøya og øyene som Svalbard omfatter.

russisk del av Barentshavet, selv om denne har innvirkning spesielt på de maritime fornybare ressursene.

Enkelte aspekter ved russisk ressursutnyttelse vil allikevel kunne få implikasjoner for norsk forsvarspolitik. Dette er spesielt med hensyn til miljømessige forhold i forbindelse med olje- og gassvirksomheten.

1.4 Forsknings- og kunnskapsstatus

Det er gjennomført omfattende studier og utredninger i forhold til nordområdene av både norske og internasjonale bidragsytere. Av norske bidragsytere har Atlanterhavskomiteen², Fridtjof Nansens institutt³, Forsvarets forskningsinstitutt⁴ og Norsk Utenrikspolitisk Institutt⁵ publisert flere studier. Disse studiene dekker et bredt saksfelt, og har sitt fokus rettet mot situasjonen i nord.

Arbeidene fra Atlanterhavskomiteen har sett på betydningen for energiproduksjon og energiekspport for Norge. Artikkene viser blant annet til at økningen i norsk energiproduksjon og energiekspport er den viktigste endringen norske myndigheter må forholde seg til i sikkerhetspolitikken. Norsk energiproduksjon har vokst så mye at opprettholdelse av produksjonen i en krisesituasjon er en viktig nasjonal interesse, i tillegg til at økningen har gjort Norge til en aktør i energiens geopolitikk.⁶

² Eksempel på arbeider er: Austvik, O. 2001. Norge som storeksporthjør av gass. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek*, 2001/8. og Kibsgaard, B. 2001. Norge i energiens geopolitikk. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek*, 2001/3.

³ Eksempel på arbeider er: Jørgensen, J. H. 2003. Svalbard og Fiskevernsonen: Russiske persepsjoner etter den kalde krigen. Oslo: Fridtjof Nansens Institutt.

⁴ Eksempel på arbeider er: Tønnesen, T. H. (2007): *Maritim terrorisme – nye trender*. FFI/Rapport 2007/00015. og Åtland, K. (2003): *Russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen: Forholdet mellom næringsinteresser og militærstrategiske interesser*. FFI/Rapport 2003/00713.

⁵ Eksempel på arbeider er: Skogan, J. K. 2003. Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene. *Norsk Utenrikspolitisk Institutt*, 2004/642. og Stryken, C-M. 2004. Norsk petro-power og terrorisme: Brennbart og brukbart redskap i norsk sikkerhetspolitikk? *Norsk Utenrikspolitisk Institutt*, 2004/667.

⁶ Kibsgaard, B. 2001. Norge i energiens geopolitikk. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek*, 2001/3.

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) har publisert flere studier⁷ med fokus på nordområdene, hvor en av studiene fokuserer på fiskerikonflikter i Barentshavet.⁸ Andre arbeider fra FFI har blant annet sett på terrorisme og forekomsten av terroranslag i fredstid. Man argumenterer her med at terrorisme ikke oppstår av seg selv, men er avhengig av den politiske konteksten i landet. Forekomsten av denne typen politisk vold er blant annet avhengig av politisk styresett og i hvilken grad staten er rammet av en intern voldelig konflikt.⁹ Et av arbeidene fokuserer på motiver for terroranslag mot norsk oljevirksomhet.¹⁰

Andre arbeider fra Forsvarets forskningsinstitutt belyser noen av de endringer som har funnet sted i russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen, både når det gjelder interne maktforhold og overordnede prioriteringer.¹¹ Forsvarets forskningsinstitutt peker på at Russlands interesser i Barentshavet og tilstøtende land- og havområder er ikke nødvendigvis de samme som de var for ti-femten år siden. Den gang handlet det først og fremst om sikkerhetspolitikk. Faren for en militær konfrontasjon ble betraktet som så reell at ikke-sikkerhetspolitiske interesser, eksempelvis økonomiske, måtte som regel vike for de sikkerhetspolitiske. Barentshavet ble først og fremst betraktet som del av et sjømilitært operasjonsteater, og ikke som et satsingsområde for kommersiell virksomhet, og i alle fall ikke med utenlandsk involvering.

Norsk Utenrikspolitisk Institutt har blant annet fokusert på at de norske myndigheter er tilbakeholdne med å knytte Norges betydelige rolle som eksportør av olje og gass til norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Et av arbeidene analyserer i hvilken grad posisjonen som viktig olje- og gasseksportør kan brukes til å hindre sikkerhetspolitisk marginalisering av Norge.

⁷ Lia, B. (2003): *Russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen: Forholdet mellom næringsinteresser og militærstrategiske interesser*. FFI/Rapport 2003/00713. & Andresen, V. S. 2003. Nye utfordringer krever bedre kyst- og havovervåkning. *FFI-Fokus*, 2003/3. og Bakken, B. E., Bukkvoll, T., Johansen, I., Kjølberg, A., Narum, P., Reksten, J., Wilhelmsen, J. (2002): *Russland som assosiert NATO-medlem og Norge*. FFI/Rapport 2002/04120. & Åtland, K. 2005. *Barentshavet som sikkerhetspolitisk arena: fra frontsonen til fredssonen*. Kjeller, FFI. & Åtland, K., Bukkvoll, T., Jeppesen, M., Johansen, I. 2005. *Hvor går Russland? Fem scenarier om Russland og norsk sikkerhet i 2030*. Oslo: Abstrakt. & Åtland, K. 2004. *Svalbard og Russisk sikkerhetstenkning*. *FFI/Fokus*, 2004/1.

⁸ Bruusgaard, K. V. (2006): *Fiskerikonflikter i Barentshavet - Potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005)*. FFI/Rapport 2006/03167.

⁹ Lia, B. (2001): *Militære installasjoner som terrormål i fredstid*. FFI/Rapport - 2001/03419.

¹⁰ Kjøk, Å. (2004): *Motiver for terroranslag mot norsk oljevirksomhet*. FFI/Rapport 2004/01682.

¹¹ Åtland, K. (2003): *Russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen: Forholdet mellom næringsinteresser og militærstrategiske interesser*. FFI/Rapport 2003/00713.

Marginalisering kan innebære liten alliert oppmerksomhet på norske sikkerhetspolitiske utfordringer og fravær av alliert militær hjelp dersom Norge blir stilt overfor en trussel.¹²

Offentlige bidragsyttere som blant annet Utenriksdepartementet (UD) og Forsvarsdepartementet (FD), som har publisert studier hvor de blant annet ser på utfordringer for Norge i nord. Deres fokus er rettet mot at Norge skal ha tre overordnede målsetninger for sitt engasjement i nordområdene: 1) Bidra til sikkerhet og stabilitet, 2) Sørge for en bærekraftig utvikling og 3) Ivareta norske interesser spesielt på ressursområdet.¹³

Studiene¹⁴ viser at ressurser fra nordområdene kan bli en viktig del av internasjonale aktørers streben etter å opprettholde sin energiforsyningssikkerhet. Det kan dermed oppstå en situasjon hvor internasjonale aktører benytter militær makt for å opprettholde sin energiforsyning. Studiene fra FD belyser i denne sammenheng at det for Norge vil være forbundet med betydelige dilemma og bergrensninger i bruk av militær makt i nord. Dette er på bakgrunn av at vi trolig vil befinne oss i en situasjon av militær underlegenhet, om det skulle oppstå en konflikt mellom Russland og vestlige nasjoner på grunn av leveranse av energi.¹⁵ Det vil allikevel i en situasjon hvor andre stater bruker omfattende militær makt mot Norge, være de militære virkemidler som er de dominerende virkemiddeler også for oss.

Studiene fra UD og FD påpeker også at de fleste utfordringer Norge vil stå ovenfor vil være av ikke-militær art. Forsvaret vil allikevel ha en sentral rolle i ivaretagelsen av norske interesser i nord også i fredstid. Dette gjelder roller som overvåkning og etterretning samt suverenitetshevdelse i våre nærområder.¹⁶

I tillegg er det skrevet flere masteroppgaver av studenter fra flere norske universiteter som har belyst ulike aspekter med nordområdene. Disse har blant annet fokusert på Svalbard og tolkningen av Svalbardtraktaten med dens likhetsprinsipp.¹⁷ Andre oppgaver har sett på delelinjeproblematikken mellom Russland og Norge i omstridt område,¹⁸ og en har sett på

¹² Stryken, C-M. 2004. Norsk petro-power og terrorisme: Brennbart og brukbart redskap i norsk sikkerhetspolitikk? *Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 2004/667.*

¹³ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord.* Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 2

¹⁴ UD (2006): *Regjeringens nordområdestrategi.* Oslo: Utenriksdepartementet. Hentet fra www.Regjeringen.no og FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord.* Oslo: Forsvarsdepartementet.

¹⁵ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord.* Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 30.

¹⁶ Ibid. s. 3.

¹⁷ Vangen, M. 2006. *Fiskevernsonen ved Svalbard.* Tromsø: Universitet i Tromsø.

¹⁸ Blomquist, L. B. 2006. *Har Norge behov for en avklart delelinje i Barentshavet?* Tromsø: Universitetet i Tromsø.

fiskeriavtalene mellom Norge og Russland for fiskeriforvaltningen i Barentshavet.¹⁹ Det er ingen som direkte har belyst problemstillingen som denne oppgaven belyser, slik jeg kan se det.

1.5 Metode

Det er forventet en ganske grundig redegjørelse for metoden i masteroppgaven. Dette er på grunn av at forskningen skal være etterprøvbar, det vil si at andre skal kunne se hvordan forskningen er gjennomført og kunne gjenskape det samme resultatet.

Denne delen handler derfor om de metodiske valg jeg har gjort og begrunnelsen for dem. Beskrivelsen av opplegget for oppgaven tar utgangspunkt i de problemene jeg stod ovenfor da jeg utførte undersøkelsene. Spørsmålene som jeg dermed vil besvare er hva slags metodisk opplegg jeg synes var best egnet til å belyse problemstillingen min. Videre hva som var overkommelig ut i fra den tid jeg hadde til rådighet, og hva slags materiale jeg samlet inn. Grunlaget som kildematerialet ble samlet inn på blir også beskrevet.

I fremstillingen fant jeg det hensiktsmessig å begynne med å presentere de problemene som jeg stod ovenfor og beskrive helt konkret hvordan jeg løste dem. Deretter begrunner jeg hvorfor jeg valgte den fremgangsmåten jeg gjorde. Videre har jeg tatt med noen erfaringer med de metodene som ble benyttet i prosjektet.

Det å skrive om metoden er noe jeg gjorde relativt langt ute i oppgaveprosessen, da dette er basert på de erfaringer jeg gjorde meg i løpet av oppgaven. Beskrivelsen av metoden ble derfor som å ta et blick tilbake på hvordan prosessen med oppgaven gikk.

Dette prosjektet er en eksplorerende og beskrivende oppgave, noe som indikerer for en kvalitativ tilnærming. Prosjektet er gjennomført med bruk av norske kilder, både i form av offentlige dokumenter og informasjon som er presentert gjennom tidligere studier og via media. For å utnytte kildene på en best mulig måte, og for å motvirke skjevheter i fremstillingen er kildene sammenlignet og holdt opp mot hverandre. Dette er også for å ha et så bredt kildetilfang som mulig, og dermed blir både primærkilder og sekundærkilder benyttet i oppgaven.

¹⁹ Rutledal, T. 2005. *Konflikt og konsensus*. Bergen: Historisk Institutt, Univeritetet i Bergen.

Primærkilder er førstehånds, det vil si at de ikke er tolket ennå. Dette betyr ikke at førstehåndskilder er objektive. De situasjonene, problemene, handlingene og objektene primærkilden omtaler, er allerede vinklet av primærkildens forfatter, alt avhengig av konteksten rundt tilblivelsen. Innen dokumentforskning utgjør originale dokumenter primærkilder. Sekundærkildene er allerede foreliggende fortolkninger skrevet av andre. Disse er gjerne tilgjengelig i bøker og oppgaver. Sekundærkilder består av kritikk, kommentarer, informert mening, tolkninger og funn.²⁰ Et eksempel på en primærkilde kan være Stortingsmelding nr. 30 fra Utenriksdepartementet²¹, og en artikkel som er skrevet i Aftenposten kan være en sekundærkilde.²²

1.5.1 Kvalitativ metode

Valg av metode er tett knyttet til formålet med oppgaven nettopp fordi det legger føringer for prosjektets gjennomføring. Et relevant forskningsopplegg er derfor av avgjørende betydning for utfallet. Man kan benytte to ulike innfallsvinkler; en kvalitativ eller en kvantitativ metode.²³ Det er prinsipielle distinksjoner mellom disse to.

Kvantitativ tilnærming er fundamentert på statistisk datamateriale og har strukturerte og formaliserte prosedyrer for gjennomføringen. Kvalitativ metode bygger derimot på tekstdata av både primær og sekundær karakter og har ikke i samme grad formaliserte prosedyrer og teknikker for databehandling og analyser. Valg av tilnærming ble kvalitativ metode fordi det åpnet for en bred og åpen tilnærming.

1.5.2 Kildeinnsamling

Jeg vil først beskrive innsamling av informasjon fra offisielle kilder, som er representert ved dokumenter og uttalelser fra Regjeringens representanter.

For å kunne ha et solid grunnlag i innhenting av dokumentasjon og kildegrunnlag fra myndighetene, benyttet jeg meg av informasjon fra Regjeringens hjemmeside. Denne hjemmesiden, www.Regjeringen.no, ble lansert 12. februar 2007 og erstattet den tidligere søketjenesten www.odin.no. Fra Regjeringens hjemmeside benyttet jeg meg blant annet av

²⁰ Everett, E. L. & Furseth, I. 2004. *Masteroppgaven: Hvordan begynne og fullføre*. Oslo: Universitetsforlaget. s. 134.

²¹ St.meld. nr. 30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Utenriksdepartementet.

²² *Aftenposten* (23.10.06 nr. 296 - morgenutgaven, s.14ff). Russlands nye våpen: Gazprom. Av Halvor Tjønn.

²³ Hellevik, O. 1999. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Stortingsproposisjoner, Stortingsmeldinger og Stortingsinnstillinger som var relevant i min oppgave.

Regjeringens hjemmeside gir videre tilgang til de forskjellige departementer²⁴ og utvalg²⁵, og gjennom disse er de fleste offisielle dokumenter og taler lagt ut. Jeg benyttet departementenes undermapper for å finne frem til dokumenter og taler som var aktuelle i min forskning. De dokumenter som ikke er lagt ut kan være notater og møtereferater som har vært grunnlaget for de dokumenter som er publisert. De publiserte dokumentene gir derfor Regjeringens samlede offisielle holdning, som så kommuniseres ut til publikum. Jeg benytter således Regjeringens offisielle syn som kommer frem gjennom dokumentene som grunnlag i oppgaven.

Selve metoden som jeg benyttet ved innhenting av kilder, var at jeg søkte gjennom dokumenter og taler fra Regjeringen, utenriksdepartementet og forsvarsdepartementet fra de to siste regjeringsperioder, med relevanskriterium i deres overskrift og tema. Kildene fant jeg ved å benytte de respektive departementers oversikt over taler og artikler. Disse kildene finner man på departementenes respektive sider under www.Regjeringen.no. Deretter ble alle dokumenter som var tilgjengelig fra denne oversikten, og omhandlet mitt tema lest for å finne eventuell relevans til oppgaven. På denne måten fanget jeg opp de offisielle uttalelser og utgitte dokumenter som var relevant for oppgaven med utgangspunkt i Regjeringen.

Jeg valgte å benytte uttalelser og dokumenter fra Forsvarsdepartementet og Utenriksdepartementet som grunnlag med respektive ministre og statssekretærer for å innhente Regjeringens holdning og politikk på området. Jeg studerte også dokumenter fra andre departementer hvor det var en viss relevans til oppgaven.²⁶ Dette ble gjort for å kunne innhente informasjon fra de kilder som direkte er involvert og som bidrar mye i beslutningsprosessen rundt ressursforvaltningen i nord.

Som kildegrunnlag i min analyse benyttet jeg blant annet utgitte Stortingsmeldinger og Stortingsproposisjoner samt taler, kronikker og andre innlegg fra representanter i Regjeringen.

²⁴ Eksempel på tilgjengelige departementer er Forsvarsdepartementet, Justis- og politidepartementet og Utenriksdepartementet.

²⁵ Et eksempel på et utvalg er Forsvarspolitisk utvalg som man finner under Forsvarsdepartementet.

²⁶ Departementer som har relevans til oppgaven er: Utenriksdepartementet, Forsvarsdepartementet, Justis- og Politidepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet, Miljødepartementet og Olje- og Energidepartementet.

I tillegg til dokumenter og uttalelser fra Regjeringen har jeg benyttet uttalelser fra sentrale personer i Forsvarets organisasjon og andre organisasjoner. Disse er representert ved Generalinspektøren for Hæren, Generalinspektøren for Sjøforsvaret og sjefen for E-tjenesten. Disse vil både kunne utfordre og støtte Regjeringens politikk, og belyse aspekter som ikke er like godt kommunisert fra Regjeringen. Dette gjør at vi har en mulighet for å danne et mer helhetlig bilde av implikasjonene på forsvarspolitikken.

Ved gjennomlesning av dokumenter og taler fra Regjeringen, noterte jeg i egne dokumenter sitater og stikkord for senere benyttelse i oppgaven. Det som da var viktig var at alle uttalelser og dokumentasjoner ble henvis til, slik at de kunne finnes frem senere. Disse henvisningene er nå gjengitt i kilde- og litteraturliste til oppgaven.

Videre benyttet jeg meg også av uoffisielle kilder i oppgaven. Dette er dokumenter og informasjon som er gjengitt av andre, eller publisert i aviser og fagmagasiner. Eksempler på dette er arbeider gjort av Forsvarets forskningsinstitutt²⁷ og NUPI.²⁸

Metoden for innhenting av disse kildene var at de fleste var det referert til i offisielle dokumenter og gjennom andre arbeider. Jeg benyttet derfor andre arbeiders kilde litteraturlister som inngangsport for å søke opp relevant litteratur. I tillegg var søk på internett og gjennom stabsskolens bibliotek nyttig for å finne andre arbeider som var relevant for oppgaven.

Også som for offisielle kilder, var metoden for søk i uoffisielle kilder, at materialet ble gjennomlest for å finne om det hadde direkte relevans ut over det overskrifter og henvisninger gav. På denne måten ble kilder som kunne ha en viss relevans for oppgaven gjennomlest og benyttet som grunnlag i oppgaven.

I kildelisten er riktignok kun de kildene som er benyttet i oppgaven referert til. Jeg valgte å ikke ta med de kilder som ikke hadde en direkte relevans inn mot denne oppgaven.

²⁷ Tønnesen, T. H. (2007): *Maritim terrorisme – nye trender*. FFI/Rapport 2007/00015. og Åtland, K. (2003): *Russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen: Forholdet mellom næringsinteresser og militærstrategiske interesser*. FFI/Rapport 2003/00713.

²⁸ Skogan, J. K. 2003. Norges sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene. *Norsk Utenrikspolitisk Institutt*, 2004/642. og Stryken, C-M. 2004. Norsk petro-power og terrorisme: Brennbart og brukbart redskap i norsk sikkerhetspolitikk? *Norsk Utenrikspolitisk Institutt*, 2004/667.

Ved innsamling av informasjon fra ulike kilder, var jeg kjent med at flere av publikasjonene hadde et budskap som forfatteren ønsket å formidle. Det var viktig å se om forfatteren av kildegrunnlaget hadde en spesiell hensikt med publikasjonene, og om det var et bidrag i en offisiell debatt. Hvis så var hensikten, var det viktig å også belyse motpolen til publikasjonen for å unngå skjevheter i fremstillingen og tolkningen.

For å kunne formidle det budskapet som andre forfattere har publisert i sine arbeider var det viktig med en korrekt gjengivelse. Dette var viktig for å unngå at jeg la til mine tolkninger av budskapet som kunne føre til en farget vinkling eller mistolkning av budskapet. Dette leder meg inn på viktigheten av oppgavens og kildegrunnlagets validitet og reliabilitet, som jeg nå vil redegjøre for og hva jeg legger i disse begrepene.

1.5.3 Validitet og reliabilitet

I vitenskapelige undersøkelser er reliabilitet og validitet kvalitetskriterier for god forskning. Reliabilitet er uttrykk for pålitelighet, troverdig og nøyaktig forskning, høy reliabilitet vil si at man vil få det samme resultatet ved gjentatte forsøk. Reliabilitet bestemmes av hvordan man har gått frem for å få de funnene man har fått. Validiteten avhenger av hva det er som er målt, og om dette er de egenskapene problemstillingen gjelder. Validitet handler altså om kildenes gyldighet for undersøkelsens problemstilling. Ved høy score på disse to kriteriene oppnår man målet om sann og nøyaktig forskning. Høy reliabilitet er en forutsetning for høy validitet. En måte å vurdere kildenes reliabilitet på er å være allment kildekritisk. Reliabiliteten vil påvirkes av den kvalitetsmessige kontrollen av kildematerialet man samler inn, og hvor nøyaktig man er i kildeinnsamlingen.

1.6 Oppbygging av masteroppgaven / Disposisjon

Kapittel 1 presenterer bakgrunnen, målet og problemstillingen for denne oppgaven og gir inngangsverdiene for resten av oppgaven.

Kapittel 2 presenterer ressursgrunnlaget i nord som er representert ved fiske i Barentshavet og olje- og gassvirksomheten i den norske økonomiske sonen.

Kapittel 3 presenterer myndighetenes perspektiver på implikasjonene for forsvarspolitikken. Kapitlet ser først på Forsvarets perspektiver med utgangspunkt i forsvarsdepartementet som en

innledning til å se på myndighetenes perspektiv. Kapitlet belyser altså i hovedsak myndighetenes perspektiv på forsvarspolitiske implikasjonene av ressursforvaltningen i nord.

Kapittel 4 presenterer analysen av implikasjoner for norsk forsvarspolitik av ressursforvaltningen i nord. Kapitlet presenterer tre hovedkategorier hvor det første er implikasjoner av ressursforvaltningen i fiskevernsonen rundt Svalbard. For det andre er det implikasjoner av olje og gassvirksomheten i nord, og for det tredje presenteres hva som gjøres for å møte implikasjonene gjennom å presentere norske militære disposisjoner.

Kapittel 5 presenterer hovedkonklusjonen for oppgaven

Til slutt i oppgaven presenteres kilde- og litteraturlisten.

2 Ressursgrunlaget i nord

Hensikten med dette kapitlet er å presentere de ressursene som forvaltes i nord. Disse ressursene er både fornybare maritime ressurser som fisk, og ikke-fornybare fossile ressurser som olje og gass.

2.1 Barentshavet som fiskerihav

Barentshavet strekker seg nordover fra kysten av Nord-Norge og nordvest-Russland. I øst avgrenser Novaja Zemlja Barentshavet fra Karahavet, i vest danner sokkelkanten en naturlig grense mot Norskehavet. I nord slutter Barentshavet der Polhavet begynner nord for Svalbard og Franz Josefs Land.²⁹

Barentshavet er spesielt på flere måter. Det er et hav der gjennomsnittdybden er 230 meter, og havstrømmer og meteorologiske hensyn føre til en konstant sirkulasjon i vannmassene. Næringsstoffer blir rørt opp fra havbunnen og settes i sirkulasjon i sjøen, som skaper et solid næringsfundament for det maritime økosystemet. Et godt mål på hvor rikt dette havområdet er finner man i at selv om Barentshavet ikke utgjør mer enn 0,3 % av de samlede havområdene i verden, blir 4 % av alle fangster på verdensbasis tatt her. For Norge representerer dette en stor rikdom.³⁰ Verdien av totalkvoten av torsken i Barentshavet ligger på om lag 8-9 milliarder kroner.³¹ Omkring 150 ulike fiskeslag har tilholdssted i havområdet, og av disse finnes noen av de viktigste arter i verden for kommersiell utnytting. Dette er lodde, norsk-arktisk torsk, sei og hyse.³² En annen viktig ressurs er olje og gassressursene som vi nå skal se litt nærmere på.

2.2 Olje og gass

I dag er mye av oppmerksomheten i nordområdene rettet mot petroleumsressursene. Olje- og gassressursene dekkes her under begrepet petroleumsressurser. De arktiske områdene antas å inneholde betydelige deler av verdens uoppdagede petroleumsressurser, og globalt rettes søkelyset nå mot nordområdene som en fremtidig stor petroleumsprovins. Det er spesielt utvinningen av gass fra nordområdene som representerer hovedmengden av norske ressurser fra området.

²⁹ NOU 2003:32. *Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene*. Oslo: Utenriksdepartementet. s. 53.

³⁰ Rutledal, T. 2005. *Konflikt og konsensus*. Bergen: Historisk Institutt, Universitetet i Bergen. s. 21.

³¹ Pedersen, H. 2006. *Torsken i Barentshavet*. Tale på Gjensidiges seminar på Nor-Fishing, 10. august 2006. Trondheim. Hentet fra www.Regjeringen.no

Ressursene i Barentshavet ligger strategisk plassert i forhold til et sterkt voksende atlantisk LNG-marked³³ og vil også kunne bidra til å dekke noe av det økende behovet for gass i Europa. Det er videre grunn til å anta at Barentshavet vil kunne få økende betydning i det globale energiforsyningsbildet, ut i fra et politisk ønske om å redusere avhengigheten av leveranser fra Midtøsten.³⁴

Gassfeltet Snøhvit er det første feltet i nord som er utbygd med et LNG-anlegg på Melkøya utenfor Hammerfest. Denne utbyggingen har gitt betydelige ringvirkninger både i Hammerfest og i Nord-Norge generelt. Det er USA og land i Sør-Europa som blir hovedmarkedene for gassen fra Snøhvit.³⁵

Spesialbygde LNG-skip skal frakte gassen fra Melkøya til mottaksterminalene. I hver skipslast fraktes like mye energi som 35.000 bolighus forbruker i ett år. Eksportene utgjør 2,4 milliarder kubikkmeter nedkjølt flytende gass som årlig skal fraktes til mottaksterminalen Cove Point på den amerikanske østkysten når snøhvit kommer i drift. Spania er et annet viktig marked for Statoil, og 1,6 milliarder kubikkmeter gass skal fraktes dit hvert år.³⁶

Potensialet for nye funn av olje og gass i Barentshavet er gode, og det er kartlagt en rekke store strukturer som man vil utforske de kommende år.³⁷ Dette kan bety at det ligger store uoppdagede ressurser som kan utnyttes i mange tiår fremover i nordområdene. Eventuelle olje og gassressurser på sokkelen rundt Svalbard vil representere store verdier, hvor flere nasjoner vil ha sterke interesser med grunnlag i svalbardtraktaten. Dette vil vi se nærmere på litt senere i oppgaven.

³² NOU 2003:32. *Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene*. Oslo: Utenriksdepartementet. s. 54.

³³ LNG er forkortelsen for "Liquefied Natural Gas".

³⁴ UD (2006): *Regjeringens nordområdestrategi*. Oslo: Utenriksdepartementet. Hentet fra www.Regjeringen.no.

³⁵ Informasjon hentet fra www.statoil.com/snohvit

³⁶ Ibid.

³⁷ St.meld. nr. 30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Utenriksdepartementet. s. 12.

3 Myndighetsperspektivet på forsvarspolitiske implikasjoner av ressursforvaltningen i nord.

Dette kapitlet handler om myndighetenes perspektiv på implikasjonene av ressursforvaltningen i nord. Kapitlet presenterer hva myndighetene sier om ressursforvaltningen, presentert gjennom deres uttalelser og publiserte dokumenter. Det er altså hva myndighetene ønsker å formidle som er grunnlaget for dette kapitlet.

Kapitlet vil først presentere Forsvarets egne perspektiver på implikasjonene, og deretter presenteres Regjeringens perspektiver.

Regjeringens sier på et overordnet plan om nordområdene i Soria Moria-erklæringen³⁸ at de ser på nordområdene som Norges viktigste strategiske satsningsområde i årene som kommer. De sier videre at Nordområdene har gått fra et sikkerhetspolitisk oppmarsjområde til et energipolitisk kraftsentrum og et område for store miljøpolitiske utfordringer, noe som har endret fokuset hos andre stater i regionen. Ivaretagelse av norske økonomiske, miljømessige og sikkerhetspolitiske interesser i nord skal prioriteres høyt og sees i nær sammenheng.³⁹ I tillegg bidrar de store fiskeressursene i fiskevernsonen rundt Svalbard til at nordområdene er et strategisk satsningsområde. Dette har innvirkning på den norske forsvarspolitikken, som vi nå vil se nærmere på.

3.1 Forsvarets perspektiver på implikasjonene for forsvarspolitikken

Forsvaret som utførende ledd av forsvarspolitikken er påvirket av de beslutninger som tas i Regjeringen, og likeså vil forsvarspolitikken være påvirket av de situasjoner og utfordringer som Forsvarets enheter kommer ut for. Jeg vil nå belyse de overordnede forutsetninger som i følge Forsvaret vil påvirke hvordan norske militære enheter løser sitt oppdrag i nord.

De fleste forsvarsrelaterte utfordringer i nord stiller store krav til både samarbeid og avklaring av ansvarsforhold mellom sivile og militære myndigheter. Forsvaret er en sentral bidragsyter på grunn av sin organisering og fortrinn med hensyn til at de blant annet har et helhetlig situasjonsbilde over aktiviteten i nord. Forsvaret har videre et utviklet ledelses- og

³⁸ Regjeringen (2005): *Politisk plattform for en flertallsregjering*. Rapport, publisert 20.12.2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

kommandoapparat, og kapasiteter⁴⁰ som raskt kan settes inn i en situasjon.⁴¹ Det som også i den sammenheng kan påpekes er at Forsvarets ressurser inngår i et helhetlig system for optimal utnyttelse. Forsvarets kapasiteter vil dermed kunne operere sammen for å danne et helhetlig situasjonsbilde, og ikke som enkeltkomponenter. Kystvakten vil i denne sammenheng inngå i et system sammen med flere kapasiteter som Orion-flyene.

Grunnet det brede spektret av utfordringer i nordområdene, kombinert med usikkerheten knyttet til utviklingen på russisk side, understreker Forsvarsdepartementet behovet for overvåkning og etterretning. Et oppdatert situasjonsbilde er viktig for Forsvaret på grunn av de økende utfordringer knyttet til både fiskeri, ressurser, miljø og global trussel som terrorisme.⁴² Et oppdatert situasjonsbilde vil være grunnlaget for en hensiktsmessig disponering av militære kapasiteter og vil inngå som grunnlag for langsiktig planlegging av operasjoner i nord.

Norges utfordringer i nord, knyttet til både suverenitetshevdelse, suverene rettigheter og myndighetsutøvelse, understreker betydningen av et militært nærvær også i årene fremover. Militært nærvær bidrar som en generell stabiliserende faktor og for å forebygge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser. Et slikt nærvær forutsetter både en viss tilstedeværelse og evnen til krisehåndtering.⁴³

Forsvarsdepartementet understreker at regelmessig militær tilstedeværelse er viktig ved at det generelt bidrar til å heve terskelen for eventuelle utfordringer mot norske interesser og minsker faren for unødig eskalering av en krisesituasjon. Tilstedeværelse, kombinert med et oppdatert situasjonsbilde, er også en forutsetning for vår generelle evne til episode- og krisehåndtering. Militær tilstedeværelse i fremtiden dreier seg om å kunne være tilstede på rett plass, til rett tid og med riktig kapasitet.⁴⁴

De største utfordringene for Norge i nord i fremtiden vil i første rekke være knyttet til havområdene, sett på bakgrunn av norsk jurisdiksjonsansvar i store og tildels omstridte områder. Forsvarsdepartementet understreker at innenfor begrensede ressursrammer bør prioritet gis

³⁹ Regjeringen (2005): *Politisk plattform for en flertallsregjering*. Rapport, publisert 20.12.2005. Hentet fra www.Regjeringen.no s. 6.

⁴⁰ Eksempel på Forsvarets kapasiteter er våre fregatter, kystvaktfartøy, Orion overvåkningsfly og jagerfly.

⁴¹ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 5.

⁴² *Ibid.* s. 22.

⁴³ FD (2004): *Styrke og relevans*. Oslo. Forsvarsdepartementet. s. 59.

⁴⁴ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 5.

områder der norsk jurisdiksjon er omstridt.⁴⁵ Kystvakten forblir i denne sammenheng et av våre fremste instrumenter med hensyn til både tilstedeværelse og krisehåndtering, gjennom sin myke militære profil, uten å virke unødig eskalerende og i tråd med prinsippet om proporsjonal maktbruk sier Skram om Kystvakten.⁴⁶ Også på luftsiden er det av stor betydning at vi har evne til suverenitetshevdelse, som forutsetningen for vår politiske handlefrihet og vår evne til effektiv krisehåndtering. På landsiden vil det største behovet i fremtiden være knyttet til grensevaktfunksjonen⁴⁷ og Norges rolle som vokter av Schengen-området ytre grense. Forsvarsdepartementet peker på at en viss norsk landmilitær tilstedeværelse er også viktig som forutsetning for å kunne ivareta hensynet til alliert trenings- og øvelsesvirksomhet, og som forutsetning for vår generelle evne til krisehåndtering i nord.⁴⁸

Militært sett kan konsekvensene av økt aktivitet fra norske overflatefartøy og fly få innflytelse på russernes strategiske bruk av Nordflåten. Man kan oppleve at russerne kan endre sin strategi for Nordflåten. Russerne vil mest sannsynlig være negative til aktiviteter som begrenser deres tilgang til Atlanterhavet via Barentshavet.

Da Norge er en liten nasjon forsvarsmessig i forhold til Russland, er det nødvendig for Norge å samarbeide med andre nasjoner i det å sikre våre interesser. Spørsmålet om norsk kontroll blir da sentralt. Det er åpenbart at Norge trenger en relevant militær kapasitet i dette området, som et minimum for å kunne gjennomføre sitt oppdrag. I Forsvarets oppdrag inngår i dag utbredt støtte til sivile myndigheter i forbindelse med fiskeriene og kontrollvirksomhet av denne.⁴⁹ Dette gjøres for å være troverdig både ovenfor Russland og andre nasjoner. Disse oppdragene blir i dag blir utført av Kystvakten, som til en hver tid seiler i området.

Faren for terrorisme mot petroleumsvirksomheten kan bli et aspekt som får innvirkning på forsvarspolitikken. Selv om faren for terrorangrep direkte mot installasjoner ute i havet er liten, vil det være relativt større fare for at det kan skje en terrorhandling mot landinstallasjoner.⁵⁰ Her vil tilgjengeligheten til landinstallasjoner spille sterkt inn. Det er ikke like enkelt å utføre en terrorhandling mot en petroleumsinstallasjon som står nedsenket på havbunnen kontra ett

⁴⁵ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 5.

⁴⁶ Skram, A. I. 2007. *En 30-årsjubilant i utvikling: Kystvakten – oppgaver og utfordringer*. Foredrag i Oslo Militære Samfund, 5. mars 2007. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no

⁴⁷ Grensevakten i Sør-Varanger har som hovedoppgave å bevokte den 196 km lange grensen mot Russland.

⁴⁸ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 32.

⁴⁹ St.prp.nr. 1 (2006-2007): *For budsjettåret 2007*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 115.

⁵⁰ Kjøk, Å. (2004): *Motiver for terroranslag mot norsk oljevirksomhet*. FFI/Rapport 2004/01682. s. 15.

ilandføringsanlegg slik situasjonen er i nord. Det vil dermed være risiko for terrorvirksomhet mot ilandføringsanlegg.

Det er flere offentlige dokumenter som beskriver aspekter som har innvirkning på norsk forsvarspolitikken. Under vil jeg belyse hva myndighetene har tenkt om problemstillingen, og hvilke implikasjoner som er beskrevet eller som ikke direkte er beskrevet ved å se på offisielle dokumenter og uttalelser fra Regjeringen.

3.2 Regjeringens perspektiver på implikasjonene for forsvarspolitikken.

Den norske regjering omtaler implikasjoner for forsvarspolitikken av ressursforvaltningen i nord. Ressursforvaltningen er utnyttelsen av de maritime fornybare ressursene, samt utnyttelsen av petroleumsressursene i nordområdene. Myndighetenes fokus i forhold til fornybare maritime ressurser i nord er i hovedsak rettet mot fiske i fiskevernsonen rundt Svalbard, og Norges forvaltningsansvar av denne ressursen. Videre er myndighetenes fokus i forbindelse med utnyttelsen av petroleumsressursene fra havbunnen i nord rettet mot eventuelle miljømessige konsekvenser. Dette kan være direkte forurensing fra utvinningen av petroleumsressursene, eller problemstillinger rundt transport av petroleum langs norskekysten.

Jeg har med grunnlag i dokumenter og uttalelser fra Forsvarsdepartementet og Utenriksdepartementet analysert disse to departementenes syn på ressursforvaltningen i nord. Gjennom denne analysen ønsket jeg å se om forsvarspolitiske problemstillinger i nordområdene har vært statisk eller om de har endret seg. I den forbindelse vil jeg belyse disse endringene og deres innvirkning på forsvarspolitikken.

Jeg har her benyttet de to siste regjeringsperiodene som grunnlag. Disse regjeringsperiodene er representert ved Bondevik-II Regjeringen som regjerte fra 2001 til 2005 og nåværende Stoltenberg-II regjering som startet sin periode i 2005.

Ved å benytte offisielle dokumenter og uttalelser fra disse to Regjeringene, vil jeg kunne belyse endringer i forsvarspolitikken på bakgrunn av endrede forutsetninger ved ressursutnyttelsen i nord. Med grunnlag i de uttalelser og dokumenter som er studert, vil disse kildene danne et grunnlag for å si noe om Regjeringens politikk på området.

Som en introduksjon til analysen vil jeg si at Norge står i dag overfor et endret trusselbilde. Det finnes ikke lengre en militær trussel slik som situasjonen var under den kalde krigen. Samtidig

har historien vist oss at det kan oppstå trusler og utfordringer som vi ikke har oversikt over. Forsvarets rolle som instrument for å trygge landets sikkerhet er fortsatt i høyeste grad relevant og viktig. Stoltenberg-II Regjeringen uttaler i Soria Moria-erklæringen at man ser nordområdene som Norges viktigste strategiske satsningsområde i årene som kommer.⁵¹ Gjennom sin politikk og uttalelser sier Regjeringen at de utfordringene vi har i nord er i stor grad på havet og langs kysten. Dette betyr at suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse og ivaretagelse av nasjonens suverene rettigheter er nasjonale oppgaver hvor Sjøforsvaret spiller en av hovedrollene. Dette gjør at Kystvakten spiller en sentral rolle i utøvelsen av de nasjonale oppgavene i nord.

For å beskrive myndighetenes perspektiv på ressursforvaltningen og innvirkningen på forsvarspolitikken har jeg delt dette området inn i tre temaer. Disse er 1) Utviklingen i nord har endret seg mot sivile interesser, 2) Utnyttelsen av ressursene i nord, og 3) Forsvarets rolle – Kystvakten som en del av et større system.

Disse tre temaene bygger opp under hverandre, og synliggjør en utvikling som har foregått og fortsatt pågår i nord. Det kan på en annen måte fremstilles ved at jeg først synliggjøres en utvikling med aspekter fra et sikkerhetspolitisk oppmarsj område til et energipolitisk kraftsentrum. I dette energipolitiske kraftsentrum ligger det implikasjoner ved utnyttelsen av ressursene i nord som påvirker forsvarspolitikken. Til slutt presenteres så Forsvarets rolle som aktør og verktøy inn i dette bildet. Jeg vil videre i teksten beskrive disse tre temaene og deres sammenheng. Dette gir en helhet i fremstillingen, og en naturlig fremvisning av utviklingen.

3.2.1 Utviklingen i nord har endret seg mot sivile interesser.

Utviklingen i nord har vært stor, spesielt etter den kalde krigen. Endringene er synliggjort av både Bondevik-II Regjeringen og Stoltenberg-II Regjeringen. Forsvarsminister Strøm-Erichsen sier om utviklingen nord:

”Over de siste 10-15 årene har det skjedd store endringer i det strategiske bildet i nord. Etter den kalde krigens slutt, har regionen utviklet seg fra å være en arena der militærstrategiske hensyn var overordnet sivile interesser, til en arena hvor sivile hensyn og samarbeid i stadig sterkere grad preger utviklingen.

⁵¹ Regjeringen (2005): *Politisk plattform for en flertallsregjering*. Rapport, publisert 20.12.2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

Nordområdespørsmålene dreier seg ikke først og fremst om militære og sikkerhetspolitiske problemstillinger. I dag er det spørsmål om energiutvinning, miljø og god forvaltning av viktige marine ressurser som står i sentrum.”⁵²

Dette sier Strøm-Erichsen i 2006, men også Bondevik-II Regjeringen belyser denne utviklingen i 2001. Bondevik-II Regjeringen er i 2001 fremdeles preget av problemstillinger fra den kalde krigen. Dette gjør at man fremdeles baserer mye av sikkerhetspolitikken på støtte fra NATO ved en eventuell invasjon. Statssekretær Øystein Singsaas i Bondevik-II Regjeringen sier om dette at:

”Bortfallet av en direkte trussel i vårt nærområde har utvilsomt bedret Norges sikkerhet i forhold til faren for en direkte militær intervensjon, men løfter vi blikket, ser vi altså nye potensielle trusler har oppstått. Dessuten tufter vi fortsatt vår sikkerhetspolitikk på vårt medlemskap i NATO og de forpliktelser som medlemstraktatens artikkel 5 pålegger oss.”⁵³

Bondevik-II Regjeringen baserte derfor Norges sikkerhet på at vi skal få hjelp fra NATO om det skulle oppstå en situasjon av store dimensjoner, hvor vi står ovenfor en militær trussel mot norske interesser. Dette gjelder også i dag, men vi må nå være forbredt på å selv kunne håndtere en situasjon før den eskalerer til en konflikt av et stort format.⁵⁴ Det var derfor i 2001 en frykt for at norsk sikkerhet i nord skulle bli skadelidende om NATO ikke prioriterer nordområdene like mye som under den kalde krigen. Singsaas sier videre at ”Den sentrale utfordring for Norge er å unngå at Nordområdene ”frikoples” fra sikkerheten i resten av Europa og det euro-atlantiske området.”⁵⁵

I løpet av de første årene til Bondevik-II Regjeringen kan vi se at Regjeringen dreier litt på sin kurs med tanke på vår avhengighet til NATO. Man ser at det Forsvaret man har, ikke er det Forsvaret som er ideelt for å løse de oppgaver man nå står ovenfor.

Som ledd i den videre modernisering av Forsvaret, utgir Bondevik-II Regjeringen i 2003 St.prp. nr. 42 (2003-2004) *Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008*, hvor man la stor vekt på nærområdedimensjonen. Man fokuserer her på at man må modernisere Forsvaret til å være i stand til å møte trusler og løse konflikter i egne nærområder på en effektiv og

⁵² Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Forsvaret – også viktig for regional utvikling*. Tale på fylkesordførers nyårsmøte, 3.januar 2006. Bergen. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁵³ Singsaas, Ø. 2001. *Norges forsvarspolitik*. Foredrag ved Forsvarets stabsskole hovedstudiet, 15. oktober 2001. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁵⁴ St.prp. nr. 1 (2006-2007): *For budsjettåret 2007*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 34.

⁵⁵ Singsaas, Ø. 2001. *Norges forsvarspolitik*. Foredrag ved Forsvarets stabsskole hovedstudiet, 15. oktober 2001. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

selvstendig måte inntil man får hjelp fra NATO. Man har altså et stort fokus på å møte sine forpliktelser i forhold til NATO gjennom å modernisere Forsvaret til å være i stand til å bidra i internasjonale operasjoner, samtidig som denne moderniseringen skulle gjøre oss i stand til å løse våre forpliktelser hjemme. Det er allikevel ikke tvil om at man gjennom moderniseringen av Forsvaret har de nasjonale oppgavene som utgangspunkt.

Daværende forsvarsminister Kristin K. Devold sier om dette at:

”Vi må selv kunne håndtere episoder og kriser i den lavere enden av krisespekteret. Vi kan ikke i denne type situasjoner, ensidig basere oss på NATO. Vi må ikke komme i den situasjon, der en krise som vil være ”for liten” for NATO, blir for stor for Norge. Derfor satser vi, selv i en omstilling, på Forsvaret i nord. Og derfor ønsker vi både nasjonal og økt alliert tilstedeværelse i Nord-Norge.”⁵⁶

Den typen situasjoner man her henviser til er spesielt knyttet til utnyttelse av fiskeressursene og det uavklarte grensespørsmålet i nord. Devold sier om dette at: ”Norge og Russland har et uavklart grensespørsmål i Barentshavet. Både i dag og i fremtiden vil Norges rolle som myndighetsutøver i havområder underlagt norsk forvaltningsansvar kunne bli utfordret. Vi må derfor til enhver tid kunne håndtere en situasjon der Norge eventuelt settes under politisk eller militært press. Norsk militær tilstedeværelse i nordområdene er kanskje enda viktigere enn før.”⁵⁷

Det er også en klar politikk i det å holde allierte nasjoners interesse og kunnskap om nordområdene så god som mulig. Dette vil man oppnå gjennom følgende: ”Norge må fortsette med det vi er gode til: Vi må legge forholdene til rette for norsk og alliert tilstedeværelse, trening og øving i Nord-Norge.”⁵⁸

Vi kan se en endring i fokuset i løpet av Bondevik-II Regjeringens periode. Mot slutten av deres periode ser vi at fokuset har endret seg bort fra et totalt avhengighetsforhold til NATO. Man er i større grad i stand til det å løse oppgaver og utfordringer i nord på egen hånd. Men man vil fremdeles støtte seg på NATO ved behov i en større konflikt. Utenriksminister Petersen uttaler

⁵⁶ Devold, K. K. 2003. *Norsk forsvars og sikkerhetspolitikk i NATO*. Foredrag i forbindelse med forsvars- og sikkerhetspolitisk konferanse i Tromsø 4. februar 2003. Tromsø. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁵⁷ Devold, K. K. 2002. *Regjeringens forsvarspolitiske utfordringer og prioriteringer*. Forsvarsministerens nyttårsforedrag i Oslo Militære Samfund, 7. januar 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁵⁸ Devold, K. K. 2003. *Norsk forsvars og sikkerhetspolitikk i NATO*. Foredrag i forbindelse med forsvars- og sikkerhetspolitisk konferanse i Tromsø 4. februar 2003. Tromsø. Hentet fra www.Regjeringen.no

derfor i 2005 at: ”Det er ikke sikkerhetspolitiske hensyn som kommer til å prege nordområdepolitikken i årene som kommer. Snarere er det våre felles utfordringer knyttet til klima, miljø og ressursutnyttelse.”⁵⁹

Dette er synliggjort i St. meld. nr. 30 (2004-2005) *Muligheter og utfordringer i nord*. Denne meldingen la hovedvekt på spørsmål knyttet til utenriks-, nærings- og miljøpolitikk. Man erkjenner at Forsvaret vil kunne ha stor betydning for utformingen av norsk nordområdepolitikk, men at disse aspektene ble ikke utledet i denne meldingen.⁶⁰ Man kan allikevel se at det er en viss dreining av tanken på bruken av Forsvaret for å løse de utfordringer man ser i nord. Dette videreføres i den påfølgende Stoltenberg-II Regjeringen.

Utenriksminister Gahr Støre viderefører den samme tankegangen med bruken av Forsvaret, når det gjelder utviklingen i nord. Han bygger videre på den utvikling og holdningsendring som Bondevik-II Regjeringen utviklet i sin periode. Gahr Støre sier at:

”Siden 1989/1990 har synet på området gradvis endret karakter, fra et militært sikkerhetsperspektiv og til et globalt energiperspektiv med fokus på miljø og bærekraftig ressursutnyttelse. Nye utfordringer og muligheter er løftet fram, og kontakter over grensene muliggjør helt andre samarbeidsformer enn tidligere.”⁶¹

Gahr Støre peker på noe av det sentrale i utviklingen, nemlig at det har åpnet seg store muligheter for samarbeid mellom Norge og Russland inne flere felt. Spesielt kan man se at det er mer samarbeid innen fiskeriforvaltningen og kontrollvirksomheten av denne. Regjeringen vil gjennom økt samarbeid med Russland forsøke å fremme et samarbeid for en levedyktig forvaltning av ressursene, da Russland er en av de som høster størstedelen av ressursene. Store deler av den russiske fiskeriindustrien er bygd opp av og er avhengig av at man henter fisk fra dette området. Derfor vil et godt samarbeide med Russland være viktig for å få til en bærekraftig utnyttelse av fiskeressursene.

⁵⁹ Petersen, J. 2005. *Norge og Russland. Samarbeidspartnere i nord*. Tale på Pomor-universitetet, Arkhangelsk, 17. januar 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁶⁰ St.meld. nr. 30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Utenriksdepartementet. s. 5.

⁶¹ Gahr Støre, J. 2006. *Et hav av muligheter – en felles satsning i nord*. Tale på det Utenrikspolitiska Institutet, 24. april 2006. Stockholm. Hentet fra www.Regjeringen.no

Gahr Støre bruker Elektron-saken som eksempel når han beskriver samarbeidet mellom Norge og Russland. I den spesifikke saken ble ikke fiskefartøyet Elektron oppbrakt på grunn av været men seilte til Russland hvor russiske myndigheter overtok saken. Vanlig prosedyre ville vært å bringe fartøyet til norsk havn ved hjelp av Kystvakten.⁶² Det er i følge Gahr Støre enighet mellom Norge og Russland om at overfiske og miljøkriminalitet kan og må bekjempes, slik Elektron-saken er eksempel på. Han sier videre som en bekreftelse på samarbeidet at: ”Norske og russiske myndigheter er enige om å styrke kontrollsamarbeidet og styrke samarbeidet mellom de to lands justis- og påtalemyndigheter når det gjelder brudd på fiskeribestemmelsene.”⁶³ Gahr Støre formidler her at det er i myndighetenes interesse å ha et godt samarbeid med Russland. Både Norge og Russland er avhengige av dette, på grunn av at begge land har store økonomiske interesser i den handel som er mellom våre to land.

Strøm-Erichsen understreker også avhengigheten av et godt samarbeid med Russland, når hun sier at Regjeringen ser nordområdene som Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer. utfordringene i nordområdene dreier seg ikke først og fremst om militærmakt. Det er energiutvinning, transport, miljø og god forvaltning av viktige marine ressurser som står i sentrum.

Men i dette har Forsvaret fremdeles en sentral rolle, både sikkerhetspolitisk og samfunnsmessig. Forsvaret er i tillegg helt avgjørende for troverdig suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, og for å skape respekt for norsk politikk og internasjonale lover og regler.⁶⁴

Strøm-Erichsen retter også oppmerksomheten mot balansen mellom sivile utfordringer og tilstedeværelsen av militære styrker. Hun sier at det er fortsatt en militær dimensjon i nordområdene ved at Nordflåten er lokalisert i nord. Nordflåten er Russlands klart største flåtestyrke som har et stort innslag av strategiske våpen. Man frykter ingen militær trussel fra denne styrken i dag, i motsetning til den situasjon man hadde under den kalde krigen. Nordflåten er allikevel avgjørende for Russlands militære status. Forsvarsministeren berører balansen mellom sivile utfordringer og militær tilstedeværelse når hun fremhever Kystvakten. Hun sier at kystvaktoppgavene i nord vil bli viktigere, og samarbeid med Russland vil på mange områder

⁶² Forsvarsdepartementet sier om Elektron-saken at det var aldri tvil om at norske myndigheter var innstilt på at fartøyet skulle oppbringes. Det var operative vurderinger som gjorde at tvangsmessig bording ikke ble gjennomført. Disse var igjen basert på hensynet til sikkerhet, og det norske personellens liv og helse. Forsvarsdepartementet, Nyhet, publisert 20.12.2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁶³ Gahr Støre, J. 2005. ”Et hav av muligheter, en ansvarlig politikk for nordområdene.” Tale for Norsk petroleumsforenings konferanse, 24. november 2005. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

være helt avgjørende. Dette gjelder for eksempel både fiskerikontroll, miljøkontroll og redningstjeneste.⁶⁵

Regjeringen sier gjennom sin politikk at utviklingen i nord har endret seg fra et militært sikkerhetsperspektiv til en utvikling hvor samarbeid mellom Norge og Russland og sivile aktører er med på å danne et grunnlag for en bærekraftig utnyttelse av ressursene i nord. Det er spesielt samarbeidet innen Kystvaktens oppgaver hvor man har kommet lengst.

Dette bringer meg over til det neste temaet som berører utnyttelsen av ressursene i nord.

3.2.2 Utnyttelse av ressursene i nord.

Ressursene i nord består i hovedsak av fisk, olje og gass. Fiske i nordområdene har pågått i mange år, og man håper at med en fornuftig forvaltning av fiskeressursene, så vil dette representere en fornybar ressurs som kan høstes i mange generasjoner fremover. Kristin K. Devold belyste viktigheten av en fornuftig forvaltning når hun sa at: ”Det er viktig å huske at vi baserer vår norske verdiskapning på kontroll over eget territorium – og over havområdene. Det er vår geografiske plassering og råderett over fisk og petroleum, som har gjort oss til et av verdens rikeste folkeslag.”⁶⁶

Dette understreker hvorfor det er viktig for Norge å ha kontroll over ressursene i nord.

Utnyttelsen av både fisk og petroleum i nordområdene gir store inntekter til Norge, og fisken utgjør her vår nest største eksportartikkel.

Utnyttelsen av ressursene i Barentshavet er ikke uten problemer. Det er to store utfordringer som viser seg i Barentshavet. Den ene er det omstridte området på grensen mellom Norge og Russland, og den andre utfordringen er i forbindelse med fiskevernsonen rundt Svalbard.

Norge og Russland har et uavklart grensespørsmål i omstridt område i den østlige delen av Barentshavet. Norges forhold til Russland har alltid vært preget av det asymmetriske forholdet mellom en stormakt og en småstat. Dette har satt begrensninger på utnyttelsen av ressursene fra disse områdene. Denne problemstillingen har man også i Stoltenberg-II Regjeringen jobbet med,

⁶⁴ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Sammen for et moderne forsvar*. Foredrag i Oslo militære samfund, 9.januar 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁶⁵ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Tale i Sjømilitært forum*. Foredrag i Sjømilitært forum, 22. februar 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

og man ser at denne problemstillingen vil det ta noe tid å løse. Espen Barth Eide sier om denne problemstillingen at:

”Det uavklarte grensespørsmålet i Barentshavet har nå fått fornyet aktualitet. En endelig avklaring vil utløse et betydelig potensial for ytterligere samarbeid med Russland. Forutsetningen for en løsning er enighet om en klar og utvetydig definisjon av de respektive jurisdiksjonsområder gjennom en avgrensningslinje. Regjeringens utgangspunkt er at en god løsning er bedre enn en rask løsning. Vi er derfor innstilt på å ta den tid som trengs for å få til dette.”⁶⁷

Regjeringen ønsker altså en løsning på denne utfordringen, men ønsker ikke å forhaste en avgjørelse. Norge er her avhengig av at Russland ønsker å komme til en enighet med Norge. Den andre store utfordring som ligger i området, er utfordringene med fiskevernsonen rundt Svalbard.

Bondevik-II Regjeringen sier om utfordringene i fiskevernsonen at Norges rolle som myndighetsutøver i havområdene er underlagt norsk forvaltningsansvar, kan bli utfordret i fremtiden. Man sier at: ”Det kan ikke utelukkes at det kan oppstå uoverensstemmelser med andre land i forbindelse med håndhevelsen av norske rettigheter i vernesonen rundt Svalbard.”⁶⁸

Denne håndhevelsen av norske rettigheter er i hovedsak rettet mot bekjempelsen av overfiske og ulovlig fiske i vernesonen. Dette overfiske og ulovlige fiske gjennomføres av fiskefartøy fra flere nasjoner.

Når man fokuserer på ressursforvaltning i nordområdene er det forvaltningen av fiskeressursene som får mest oppmerksomhet. Barentshavet fremstår som svært attraktivt for europeiske og russiske trålere. Mens petroleumsressursene ikke er fornybare, kan fiskeressursene i nord, om man forvalter dem riktig, være et spiskammer for Europa i mange generasjoner fremover. Tidligere Utenriksminister Jan Petersen understreket avhengigheten av en god forvaltning i nord når han i Arkhangelsk i 2005 sa at:

”Nordmenn og russere har i århundrer vært avhengig av en god forvaltning av havets ressurser. Det er få områder hvor vårt interessefellesskap er større enn innen de verdifulle

⁶⁶ Devold, K. K. 2002. *Norge som maritim nasjon – Sjøforsvarets utfordringer og oppgaver*. Foredrag av forsvarsministeren for Sjømilitært Forum, 27. februar 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁶⁷ Eide, E. B. 2006. *Sikkerhets- og forsvarspolitik i nordområdene*. Foredrag for Landsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag, 31. mai 2006. Hammerfest. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁶⁸ Devold, K. K. 2002. *Norge som maritim nasjon – Sjøforsvarets utfordringer og oppgaver*. Foredrag av forsvarsministeren for Sjømilitært Forum, 27. februar 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

fiskeriene. Samarbeidet om fastsettelse av kvoter og gjennomføring av kontroller, er avgjørende hvis vi skal unngå å fiske mer enn havet tåler.”⁶⁹

Petersen peker på et viktig punkt her som har blitt et satsningsområde for Stoltenberg-II Regjeringen, nemlig kontrollvirksomheten og avdekkingen av overfiske og ulovlig fiske. Dagens Utenriksminister Gahr Støre følger opp dette budskapet når han sier at: ”Regjeringen arbeider på bred front for å bekjempe det ulovlige fisket i Barentshavet, både nasjonalt, regionalt og internasjonalt. Både Fiskeridirektoratet og Kystvakten ble i Regjeringens første statsbudsjett tilført midler for å øke innsatsen på dette området.”⁷⁰

For å kunne holde kontroll med fiske i nord er det viktig at man har ressurser for å løse denne oppgaven. Disse ressursene omfatter både økonomiske og materielle resurser. Det er også en forutsetning at man har personell for å bemanne eventuelle fartøy som benyttes. Forsvarsminister Strøm-Erichsen sier om Forsvarets og spesielt Kystvaktens rolle at en av Forsvarets mest synlige oppgaver i nord er myndighetsutøvelse knyttet til forvaltning av fiskeressursene. Særlig Kystvakten, men også andre deler av Forsvaret er involvert i dette arbeidet. Kystvakten har begrenset politimyndighet og et selvstendig ansvar for å utøve kontroll med fiskeriaktiviteten i de havområder hvor Norge har jurisdiksjon, og er således et av våre viktigste virkemidler for å sikre en forsvarlig beskatning av fiskeriressursene.⁷¹

Her ser vi koblingen mellom Forsvaret og de sivile oppgaver som skal løses i nord. Som forsvarsministeren sier, er det Kystvakten som utfører dette arbeidet på vegne av sivile myndigheter, og dette skal vi komme mer tilbake til når vi ser på Forsvarets rolle.

Så langt har vi kun belyst aspekter ved utnyttelsen av fiskeressurser, men en stor andel av ressursene kommer også fra petroleumsindustrien. Her er det mye samarbeid mellom sivile organisasjoner, og mellom Norge og Russland som preger dagsordenen. Dette henger sammen med den endringen vi belyste i punktet over. Eide sier om aspekter ved petroleumsressursene i nord at:

⁶⁹ Petersen, J. 2005. *Norge og Russland. Samarbeidspartnere i nord*. Tale på Pomor-universitetet, Arkhangelsk, 17. januar 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁷⁰ Gahr Støre, J. 2006. *Perspektiver på nordområdene*. Tale for Norges Fiskerilags Sekretærkonferanse, 7. mars 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁷¹ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Regjeringens nordområdepolitikk: Forsvarets rolle..* Tale av forsvarsministeren, 1. september 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

”De store petroleumsforekomstene i Barentshavet er viktig både for Norge og Russland. Den strategiske betydningen av området vil øke med større utnyttelse av petroleumsressursene i området. Denne utviklingen, kombinert med den fortsatte militærstrategiske betydning nordområdene har for Russland, tilsier at Russland vil strekke seg langt for å unngå militær spenning og konflikter i området. I dag har vi et meget godt forhold til våre naboer i nord. Det finnes ingen territoriell militær trussel mot Norge. Det er samarbeid og ikke konfrontasjon som preger dagsordenen. Allikevel er det en betydelig militær aktivitet i våre nærområder som gjør det viktig å ha god oversikt og situasjonsforståelse.”⁷²

Forsvarsdepartementet belyser at det ligger et stort samarbeidspotensial knyttet til petroleumsvirksomheten i nord. De sier at en økning i olje- og gassvirksomheten i nord, kombinert med et større internasjonalt engasjement, vil derfor bidra til en ytterligere nedtoning av de militære aspekter, til fordel for sivile. Dette vil i seg selv bidra til å øke den gjensidige avhengigheten og redusere konfliktpotensialet i området.⁷³

Eide peker på at det som blir viktig er at ivaretagelse av norske interesser i nordområdene krever effektive og troverdige kapasiteter for suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, overvåking, etterretning og krisehåndtering. Eide understreker at Forsvaret skal i større grad enn i dag innrettes mot suverenitetshåndhevelse og myndighetsutøvelse med sikte på å sikre stabilitet i våre havområder, særlig i nord.⁷⁴

Det som er interessant med Eides uttalelse er hans påstand omkring utnyttelsen av petroleumsressursene. Så lenge Russland ser det som viktig å utnytte petroleumsressursene, vil de strekke seg langt før de iverksetter en militær konfrontasjon. De har etter det Eide sier mye å tape på om området skulle miste sin stabilitet.

Dette bringer meg over til det neste temaet som er Forsvarets rolle. Her vil det være spesielt interessant å forfølge Eides utsagn om at Forsvaret skal ”... i større grad enn i dag...” være i stand til suverenitetshåndhevelse og myndighetsutøvelse. Med dette mener han at det kan bli en økning av den militære aktiviteten i nord.

3.2.3 Forsvarets rolle – Kystvakten som en del av et større system.

Dagens Forsvarsminister beskriver Forsvarets rolle i nord når hun sier:

⁷² Eide, E. B. 2005. *Utfordringer i norske kyst og havområder*. Tale på Kystvaktseminaret, 20. oktober 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁷³ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 17.

”Det er en primæroppgave for Forsvaret å håndheve norsk suverenitet og å ivareta norske suverene rettigheter. Forsvaret foretar også myndighetsutøvelse på vegne av sivile etater på avgrensede områder. Dette er oppgaver som tilligger Forsvaret i nord så vel som i resten av landet.”⁷⁵

Både Bondevik-II Regjeringen og Stoltenberg-II Regjeringen har hatt et stort fokus på tilstedeværelsen i nord. Dette har blitt sett på som avgjørende viktig. Man har fokusert på at norske myndigheter skal ha en effektiv og troverdig kapasitet for overvåkning, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Det har derfor blitt sett på som en forutsetning at man innehar troverdige nasjonale kapasiteter for at andre nasjoner vil anerkjenne og respektere våre rettigheter. Tidligere forsvarsminister Devold belyste Forsvarets innsats i denne sammenheng når hun uttalte at ”Overvåkning av våre havområder må skje ved fysisk tilstedeværelse, om enn i noen grad også ved bruk av satellitt. Dette løses ved bruk av Sjøforsvarets fartøyer, støttet av maritime patruljefly og jagerfly.”⁷⁶ Dette betyr at det blir en viktig utfordring for Sjøforsvaret å opprettholde en tilstrekkelig tilstedeværelse i Nordområdene.

Devold peker samtidig på noen av utfordringene man stod ovenfor. Det var et stort press på å prøve å opprettholde et militært fokus i nord, samtidig som dette skulle balanseres med den trange økonomiske situasjon man jobbet med i sine driftsbudsjetter i Forsvaret. Allikevel var man bevisst på at Sjøforsvaret hadde en stor oppgave med å opprettholde en tilstedeværelse i nord. For å løse Forsvarets oppgaver benyttet man seg av Kystvakten og dens fartøy. For at Kystvakten skulle være i stand til å utføre sine oppgaver var det nødvendig med satsning på denne kapasiteten. Devold sier i den forbindelse at.. ”Kystvakten styrkes. KV Svalbard er Sjøforsvarets største fartøy og vårt nye, nasjonale flaggskip. Med isforsterkning og helikopter gir KV Svalbard oss en ny og unik kapasitet for å løse oppgaver i nordområdene, og styrker vår tilstedeværelse i nord.”⁷⁷ Dette understreker Devold for å synliggjøre det første i en rekke av moderne Kystvaktfartøy som settes inn i nordområdene. Det er også et signal om at Regjeringen satser i nord ved å støtte opp med materiellanskaffelser.

⁷⁴ Eide, E. B. 2005. *Utfordringer i norske kyst og havområder*. Tale på Kystvaktseminaret, 20. oktober 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁷⁵ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Regjeringens nordområdepolitikk: Forsvarets rolle..* Tale av forsvarsministeren, 1. september 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁷⁶ Devold, K. K. 2002. *Norge som maritim nasjon – Sjøforsvarets utfordringer og oppgaver*. Foredrag av forsvarsministeren for Sjømilitært Forum, 27. februar 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁷⁷ Devold, K. K. 2002. *Sjøforsvaret og det maritime miljø*. Foredrag i Maritimt Forum, 13. juni 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

En av Forsvarets mest synlige oppgaver i nord er myndighetsutøvelse knyttet til forvaltning av fiskeressursene. Både Kystvakten og andre deler av Forsvaret er involvert i dette arbeidet. Fordi Kystvakten er meget synlig er det lett å forklare hvorfor denne delen av Forsvaret er så viktig også i nord. Men vi må huske på at Kystvakten er en del av et større system, hvor både Orion-fly, kystvaktradarkjeder og god etterretning inngår. Marinenærvær spiller også en viktig rolle med kapasiteter som de nye fregattene vil tilføre. Samspillet mellom de ulike delene av Forsvaret er viktig for at vi skal være i stand til å overvåke de store havområdene som vi kontrollerer.

I den forbindelse uttaler Forsvarsdepartementet at ”Vi bør også vurdere nærmere om det er andre deler av Forsvarets kapasiteter, som f eks de to jagerflyene vi har på kontinuerlig NATO-beredskap for luftovervåkning i Bodø, kan benyttes mer aktivt til nasjonal episodehåndtering og markering av tilstedeværelse.”⁷⁸ Dette betyr at man i tillegg til Kystvakten og Orion-flyene vil ha en kapasitet ved bruk av jagerfly som gir muligheter for å dekke et større område.

Regjeringens satsning på Kystvakten har vært økende gjennom de to siste regjeringsperiodene. Man har økt både investeringer og driftsbudsjetter ved at man har tilført Kystvakten mer midler. Dette er en utvikling som har vært stabil gjennom disse regjeringsperiodene.

Det var allerede i 2003 en vilje i Regjeringen til å satse på Forsvarets kapasiteter i nord. Det er viktig å understreke at det er ikke bare Kystvaktens fartøy som man satser på, men man benytter flere av Forsvarets kapasiteter inn i et system. Dette betyr av man benytter kapasiteter fra Kystvakten, Sjøforsvaret og Luftforsvaret for å løse Forsvarets oppdrag i nord.

Generalinspektøren for Sjøforsvaret beskriver også Forsvarets oppgaver i nordområdene. Han beskriver at det har blitt en stadig økende interesse for området, og at trafikken i området vil øke drastisk i årene som kommer. Denne økningen i trafikk kommer fra det store antall tankfartøyer som passerer langs norskekysten. Han viser til det å ha et godt situasjonsbilde over området for å kunne forebygge en eventuell miljøkatastrofe, hvis et av tankfartøyene får motorproblemer langs kysten. Han sier om dette at:

”Vi må altså bruke de ressursene vi har på en mest mulig effektiv måte. Den kompetansen som finnes og de overvåkingsressursene vi har, militære og sivile, må settes i system slik at vi

⁷⁸ Eide, E. B. 2006a. *Sikkerhets- og forsvarspolitik i nordområdene*. Foredrag for Landsdelsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag, 31.mai 2006. Hammerfest. Hentet fra www.Regjeringen.no

kan forhindre miljøkatastrofer. Vi må være føre var, vi må ha evne til hurtig å kunne sette inn fartøy og fly for å forhindre at en ulykke utvikler seg til en katastrofe.”⁷⁹

Det som Generalinspektøren for Sjøforsvaret her presenterte i 2003, hadde ikke tidligere vært belyst av politikerne. Det var et behov for et oppdatert situasjonsbilde over området. Et slikt oppdatert situasjonsbilde ville kunne nyttiggjøres både i sivile og militære formål, og det er Forsvaret som har kapasiteter til å bygge opp et slikt situasjonsbilde.

Regjeringen ønsker å presisere at det er en satsning på Kystvakten, og i denne sammenheng uttalte Bondevik-II Regjeringen i 2005 at Kystvaktens budsjett har vokst betydelig. Bondevik-II Regjeringen understreker at det har vært en betydelig økning i den siste fireårsperioden fra 2001 til 2005 i bevilgningene til Kystvakten.⁸⁰ Med dette ønsker man å synliggjøre Regjeringens satsning i nord.

Stoltenberg-II Regjeringen videreførte politikken med satsning på Kystvakten som Norges hovedredskap i forvaltningen i nord. Det er en klar oppfatning i Regjeringen om at Kystvakten er en riktig ressurs for myndighetsutøvelse, suverenitetshevdelse og for å inngå i vår samlede beredskap ovenfor miljøutfordringer langs kysten.

Utenriksminister Gahr Støre understreker også at det er viktig med høyere tilstedeværelse i nordområdene, og presenterer Regjeringens intensjoner med satsningen på Kystvakten:

”For budsjettåret 2006 vrir forsvarsministeren innsatsen i den retning som ble annonsert i Soria Moria-erklæringen på dette området: Vi vil styrke Kystvakten, øke vår evne til å patruljere våre store havområder med Orion maritime overvåkningsfly, og vi vil øke den militære tilstedeværelsen i nordområdene. Marinen skal få styrket sin operative evne samt legge mer av sin trenings- og øvingsaktivitet til Nord-Norge.”⁸¹

Forholdene blir altså lagt til rette for at Kystvakten med støtte fra Luftforsvaret og Marinen, får tilført midler for å seile og fly mer. Det er derfor en intensjon fra Regjeringens side en økning av den militære tilstedeværelsen i nord.

⁷⁹ Finseth, J. E. 2003. *Forsvaret i Nord*. Foredrag i forbindelse med forsvars- og sikkerhetspolitisk konferanse i Tromsø 4. februar 2003. Tromsø. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁸⁰ Devold, K. K. 2005. Spørretime 2005-01-19, spørsmål nr 6.

⁸¹ Gahr Støre, J. 2005. *Et hav av muligheter – en ansvarlig politikk for nordområdene*. Tale på Universitetet i Tromsø, 10. november 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

Forsvarsminister Strøm-Erichsen understreker også satsningen på nordområdene. Hun sier at Regjeringen har økt bevilgningen til Kystvakten for 2006-budsjettet med 15 millioner kroner.⁸² Dette ble senere kunngjort av forsvarsdepartementet i form av en pressemelding.⁸³ Denne økningen i bevilgninger gir mulighet for en økt operativ aktivitet og kan bedre Kystvaktens evne til å håndheve norske suverene rettigheter og evnen til å møte potensielle miljøutfordringer langs kysten av Nord-Norge.

Foruten den økte bevilgningen til Kystvakten, får også Sjøforsvaret en økning på 35 millioner kroner for å øke tilstedeværelsen av marinefartøyer i våre nordlige havområder.⁸⁴ Regjeringen ønsker også å øke den maritime flyovervåkingen i nordområdene, og har derfor tilført Orion-flyene en økning på 35 millioner kroner.⁸⁵ Dette er tiltak for å forbedre norske sivile og militære myndigheters situasjonsbilde i nordområdene, og vil også gjøre bruken av andre forsvarskapasiteter i nordområdene mer effektiv. Den totale økningen i bevilgninger er forankret i Stortingsproposisjon nr. 1,⁸⁶ og vist i det reviderte statsbudsjett for 2007.⁸⁷

Denne økningen i bevilgninger gir både Kystvakten, Sjøforsvaret og Luftforsvarets Orion-fly ressurser til å utføre sine oppgaver som er økt i omfang. Kystvaktens totale antall patruljedøgn øker og vil sammen med moderniseringen av fartøysflåten bedre Kystvaktens evne til å løse sine oppgaver.⁸⁸

Det som Regjeringen allikevel er klar på er at tilstedeværelse og troverdighet måles ikke bare i form av antall fartøy, fly og soldater. Regjeringen legger stor vekt på hvilken evne enhetene har og hva de faktisk kan utrette. Dette understrekes av Strøm-Erichsen når hun peker på at Kystvakten som system har fått tilført nytt materiell med bedre kapasitet, som gjør Kystvakten i stand til å løse sine oppdrag på en bedre måte enn før. Hun sier om dette at:

”Overvåkningssystemene er blitt forbedret. Vi har også tatt i bruk nye kystvaktfartøy med betydelig økt sjødyktighet og forbedret slepe-, rednings-, og miljøvernkapasitet. Nye

⁸² Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Forsvaret – også viktig for regional utvikling*. Tale på fylkesordførers nyårsmøte, 3.januar 2006. Bergen. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁸³ FD (2006): *Kystvakten igjen blant budsjettvinnerne*. Oslo: Forsvarsdepartementet. Pressemelding nr. 48/2006. 06.10.06. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁸⁴ Eide, E. B. 2006. *Forsvarets oppdrag i nordområdene*. Tale på Nordområdekonsferansen, 29. mars 2006. Bodø. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ St.prp. nr. 1 (2006-2007) *For budsjettåret 2007*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 71.

⁸⁷ St.prp. nr. 69 (2006-2007) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007*, Foreløpig utgave. Oslo: Finansdepartementet. s. 221.

⁸⁸ St.prp. nr. 1 (2006-2007) *For budsjettåret 2007*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 114.

helikoptre med vesentlig øket lasteevne og rekkevidde vil utvide evnen ytterligere. Våre nye fregatter vil også kunne løse mange flere oppdrag enn de gamle.”⁸⁹

Regjeringen sier dermed at økte bevilgninger og materiellinvesteringer er med på å øke den norske suverenitetshevdelse i nord. Det som for Regjeringen nå er viktig er å ha et best mulig beslutningsgrunnlag i forbindelse ved en gitt situasjon i nord. De understreker dette ved å si at noe av det viktigste Forsvaret kan bidra med er å gi et oppdatert situasjonsbilde. Overvåking og etterretning i vid forstand er helt nødvendig for å være i forkant av utviklingen i havområdene utenfor Norge. Dette bidrar til å legge grunnlag for norske myndigheters planlegging og beslutninger. På dette området er Luftforsvarets Orion-fly og Kystvakten, men også etterretningstjenesten svært relevante. Landsdelskommando Nord-Norge (LDKN) spiller også en viktig rolle på dette området.

Samtidig må vi ha en klar militær tilstedeværelse i nord. Det er et mål i seg selv å ha en relevant tilstedeværelse. Dette vil øke Forsvarets evne til å møte de daglige utfordringene, det vil si å øke evnen til overvåking, suverenitetskontroll og myndighetsutøvelse. Tilstedeværelsen er også et middel for å vise at vi er villige til og har evne til å ivareta våre interesser. Nærværet gir dessuten den norske politikken troverdighet, og det hever terskelen for at andre skal utfordre våre interesser. Det virker på denne måten konfliktforebyggende og stabiliserende.⁹⁰

Dette viser at flere av Forsvarets kapasiteter spiller sammen i et større system, for å ivareta Regjeringens behov for et oppdatert situasjonsbilde. På den måten kan situasjonsbildet inngå som et ledd i beslutningsgrunnlaget for myndighetene.

Det som man har understreket flere ganger er at denne militære satsningen i nord, må ikke på noen måte oppfattes som en militarisering av området.

Regjeringen ønsker å kommunisere gjennom sin politikk at ”Forsvaret har en naturlig plass i og er en nødvendig del av Regjeringens satsning i nord.”⁹¹

⁸⁹ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Sammen for et moderne forsvar*. Foredrag i Oslo militære samfund, 9.januar 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁹⁰ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Tale i Sjømilitært forum*. Foredrag i Sjømilitært forum, 22. februar 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁹¹ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Regjeringens satsning i nord – Forsvarets rolle.* Foredrag på Reitan-seminaret, 20. april 2006. Bodø. Hentet fra www.Regjeringen.no

De sier samtidig at Forsvaret alene er ikke løsningen på alle våre utfordringer i nord. Men det er et viktig virkemiddel blant flere i en aktiv nordområdepolitikk. Regjeringen slo derfor klart fast i Soria Moria-erklæringen, at Forsvarets tilstedeværelse og evne til suverenitetshevdelse i nord skal økes. Dette har man allerede begynt å følge opp, blant annet gjennom budsjettet for budsjettåret 2007 hvor det er lagt frem forslag om en ytterligere økning. Det er blant annet foreslått å øke rammene til Kystvakten med 18,3 millioner kroner.⁹²

Regjeringen ser på tilstedeværelsen av militære styrker i nord som en normalt tilstand, og sier at et viktig argument for regelmessig tilstedeværelse i nordområdene er at det bidrar til å etablere oversikt over hva som er normal virksomhet. Dermed kan avvik fra det normale registreres på et tidlig tidspunkt. Slik får Regjeringen mulighet til å gripe inn før en unormal situasjon utvikler seg til krise eller konflikt. Et annet viktig argument for permanent eller regelmessig tilstedeværelse i nord er at det bidrar til å bygge opp en kunnskapsbasis om de lokale forholdene. Det kan føre til sikrere vurderinger av situasjonen og høyere kvalitet på beslutningene som fattes. Regjeringen mener derfor at tilstedeværelse bør være en del av normalt tilstanden.⁹³ Den gir større rom for å gripe inn uten at det blir oppfattet som unødig eller utidig opptrapping. Med andre ord kan en si at permanent eller regelmessig tilstedeværelse i nord gir Norge større politisk handlefrihet.⁹⁴

Dagens regjering satser stort på nordområdene og Forsvarets tilstedeværelse i området. De har et langsiktig mål for denne satsningen, og dette har implikasjoner for forsvarspolitikken.

Forsvarsministeren sa i sin årlige nyttårstale at:

”Regjeringen vil ha et økt maritimt nærvær i nord, primært gjennom en kraftig styrking av Kystvakten og tilførsel av nye helikoptre. Når Marinens nye fartøyer blir operative vil også de bidra til sterkere sjømilitær tilstedeværelse.”⁹⁵

I sum er det altså Regjeringens mål å styrke det militære nærværet i vår nordlige landsdel. Ikke fordi det foreligger noen økt trussel mot Norge. Ikke for å bidra til økt militarisering av regionen. Men fordi vi som stat ønsker å sende et viktig politisk signal om at vi vil ivareta våre langsiktige

⁹² St.prp. nr. 1 (2006-2007) *For budsjettåret 2007*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 114

⁹³ *Ibid.* s. 19.

⁹⁴ FD (2004): *Styrke og relevans*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 10.

⁹⁵ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Verdier verd å verne..* Tale i Oslo Militære Samfund, 8. januar 2007. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

interesser, og våre internasjonale forpliktelser. Det vil være Forsvarets bidrag til den helhetlige utvikling Regjeringen legger opp til i nordområdene de kommende tiår.⁹⁶

Det som forsvarsministeren ikke direkte uttaler men som sjefen for E-tjenesten sier er at dagens Russland utgjør ingen militær trussel rettet mot Norge, men Russland vil i uoverskuelig fremtid ha sterke strategiske interesser knyttet til nordområdene. Dette innebærer at betydelige militære ressurser fortsatt vil befinne seg på Kola og i Nordvest-Russland, herunder sjøbaserte kjernevåpen. Våre utenriks- og forsvarspolitiske problemstillinger vil derfor også i fremtiden i sterk grad bli formet av hva som skjer hos vår nabo i øst.⁹⁷

Regjeringens satsning følges også opp gjennom budsjettene og forsvarsministeren påpeker følgende i forbindelse med forsvarsbudsjettet for 2007 at Kystvakten får en budsjettøkning på 18 mill. kr som kommer i tillegg til de 15 mill. kr som Regjeringen økte budsjettet med for inneværende år. Også Sjøforsvarets, Luftforsvarets og Heimevernets budsjetter styrkes. Tildelingene legger til rette for økt aktivitet, med spesiell fokus på nordområdene.⁹⁸ Med dette ønsker Regjeringen å vise at de legger økonomiske ressurser bak satsningen i nord.

Nordområdene er dermed Regjeringens viktigste satsningsområde. Regjeringen ønsker å formidle at man arbeider målrettet for at regionen skal preges av sikkerhet, stabilitet og en bærekraftig utvikling. Forsvarets løpende virksomhet i regionen er en helt sentral del i arbeidet for denne målsetningen. Det legges vekt på synlig militær tilstedeværelse med relevante kapasiteter for suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse, overvåkning, etterretning og evne til krisehåndtering. Regjeringen legger opp til at en styrket militær tilstedeværelse skal være en del av normaltstanden i nord.⁹⁹

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Hagen, T. 2006. E-tjenesten i en omskiftelig verden. Foredrag i Oslo Militære Samfund, 20. november 2006. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no s. 4.

⁹⁸ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Forsvarsbudsjett for 2007 behandlet i Stortinget.* Innlegg i stortinget i forbindelse med Innstilling fra forsvarskomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet for 2007, 6. desember 2006. Trondheim. Hentet fra www.Regjeringen.no

⁹⁹ FD (2006): *Regjeringen trapper opp Forsvarets aktivitet i nord.* Oslo: Forsvarsdepartementet. Pressemelding nr. 49/2006. 06.10.06. Hentet fra www.Regjeringen.no

4 Analyse av implikasjoner for norsk forsvarspolitik av ressursforvaltningen i nord.

I denne analysen ser jeg på implikasjoner for norsk forsvarspolitik av ressursforvaltningen i nord. Ressursene som jeg her fokuserer på, er fiske i fiskevernesonen rundt Svalbard og ressursene fra olje- og gassvirksomheten på norsk kontinentalsokkel i nord. Det er i forvaltningen av disse ressursene at man i det daglige opplever implikasjoner på forsvarspolitikken og hvor det i dag fra Regjeringens side settes inn store ressurser for å redusere antall implikasjoner mot forsvarspolitikken.

Jeg vil først starte med å se på implikasjoner av ressursforvaltningen i fiskevernesonen rundt Svalbard.

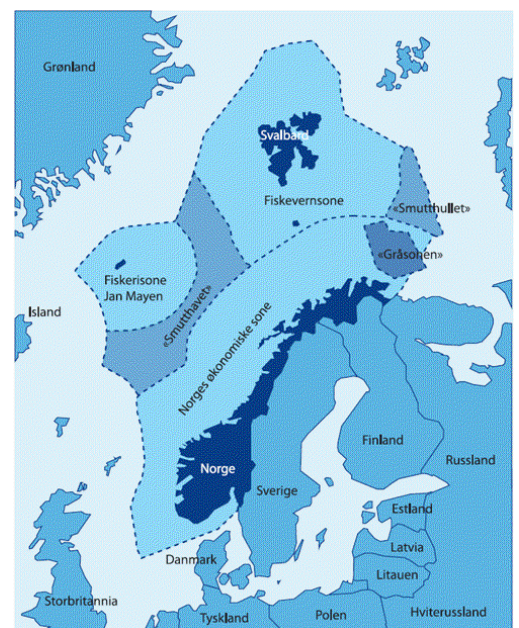
4.1 Implikasjoner av ressursforvaltningen i fiskevernesonen rundt Svalbard.

4.1.1 Bakgrunn og situasjonsbildet.

Fiskevernesonen rundt Svalbard ble opprettet ved kongelig resolusjon 3. juni 1977, med hjemmel i lov om Norges økonomiske sone.¹⁰⁰

Sonen ligger utenfor Svalbards territorialfarvann og strekker seg 200 nautiske mil fra grunnlinjene rundt Svalbard, som vist på figur 2. Fiskevernesonen, som også betegnes Svalbardsonen eller vernesonen, er det området omkring Svalbard som er rikest på levende ressurser og fiskerettighetene her er av stor økonomisk interesse for en rekke fiskerinasjoner.¹⁰¹

Fiskevernesonen skal som navnet tilsier ikke fungere som en vanlig økonomisk sone. Dette til tross for at den har samme rettslige hjemmel og samme utstrekning som den eksklusive økonomiske sonen rundt det norske fastlandet. Fiskevernesonen ble opprettet for bevaring av de levende ressurser i havet og regulering av fiske og fangst. Norge skulle således ikke benytte seg av den eksklusive retten til

Figur 2 - Norge med tilhørende havområder

¹⁰⁰ Lov om Norges økonomiske sone. Fiskeri- og kystdepartementet, 17.12.1976 nr. 91. Hentet fra www.lovdata.no

¹⁰¹ Fiskeri- og kystdepartementet. 2007. *Fiskevernesonen ved Svalbard og fiskerisonen ved Jan Mayen*. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

å utnytte de levende ressurser, som tilfaller kyststaten i en økonomisk sone.¹⁰²

For å forstå bakgrunnen for fiskevernsonen er det nødvendig å se nærmere på de særskilte forutsetningene som gjør Svalbard unikt. Norge ble tilkjent suverenitet på øygruppa ved undertegningen av svalbardtraktaten den 9. februar 1920, som gir Norge ”den fulle og uinnskrenkede suverenitet over Svalbard.”¹⁰³ Svalbardloven av 17. juli 1925 slår videre fast at ”Svalbard er en del av kongeriket Norge.”¹⁰⁴ Utgangspunktet for norsk forvaltning av Svalbard er at Norge ikke bare har rett til å utøve myndighet innenfor de rammene traktaten setter, men også en plikt til å håndheve suvereniteten på en korrekt og troverdig måte.¹⁰⁵

Denne forvaltningen er særlig viktig fordi Svalbardtraktaten gir borgere og selskaper fra de land som har tiltrådt traktaten lik rett til adgang og opphold og til å drive visse former for virksomhet etter et likhetsprinsipp. Innenfor dette likhetsprinsippet gjelder alle former for industri, bergverksdrift, handel og maritim virksomhet. Det ble også satt krav til at det på Svalbard skulle være visse militære begrensninger. Disse begrensningene innebærer at Norge forplikter seg til å sørge for at det ikke blir opprettet festninger eller flåtebaser på øya. Svalbard må videre ikke benyttes i krigsøyemed, og det norske militære nærværet på Svalbard skal holdes på et meget lavt nivå. Det eneste norske militære nærværet er i all hovedsak i forbindelse med Kystvaktens oppsyn. Med hensyn til utenlandsk militær virksomhet på Svalbard, gjelder for øvrig prinsippet om Norges fulle og uinnskrenkede suverenitet.¹⁰⁶ Det er opp til Norge alene som suverenitetsinnehaver å sørge for at disse kravene innfris. Samtidig har Norge en selvsagt rett til å ivareta sine nasjonale interesser på Svalbard, så lenge disse ikke er i strid med traktatens bestemmelser eller gjeldende folkerett for øvrig.

Det er ikke rettslig avklart hvilke begrensninger likebehandlingsprinsippet i Svalbardtraktaten legger på Norges rett til å regulere adgangen til, og utøvelsen av fiske i havområdene rundt Svalbard. Særlig i fiskevernsonen har det uavklarte forholdet mellom norsk suverenitet og traktatpartenes rettigheter ført til uenighet internasjonalt.

¹⁰² Vangen, M. 2006. *Fiskevernsonen ved Svalbard*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

¹⁰³ *Traktat mellom Norge, Amerikas Forente Stater, Danmark, Frankrike, Italia, Japan, Nederlandene, Storbritannia og Irland og de britiske oversjøiske besiddelser og Sverige angående Spitsbergen*.

Utenriksdepartementet, 09.02.1920 nr. 00. Hentet fra www.lovdata.no

¹⁰⁴ *Lov om Svalbard*. Justis- og politidepartementet, 17.07.1925 nr. 11. §1. Hentet fra www.lovdata.no

¹⁰⁵ St.meld. nr. 9 (1999): *Svalbard*. Oslo: Det Kongelige Justis- og politidepartement. s. 5.

¹⁰⁶ *Ibid.* s. 29.

Uenigheten har dreid seg om flere spørsmål. Blant annet har Russland og Island protestert mot at Norge hadde rett til å opprette fiskevernsonen.¹⁰⁷

Det største stridsspørsmålet i dag er om Svalbardtraktaten kommer til anvendelse i fiskevernsonen. Dersom traktaten kommer til anvendelse betyr det at de norske fiskerireguleringene og håndhevingen i sonen må være i samsvar med likebehandlingsprinsippet i traktaten. Dette vil i så fall gi alle traktatpartene lik tilgang til utnyttelsen av ressursene i fiskevernsonen.

Det norske offisielle synet er at Svalbardtraktaten ikke kommer til anvendelse i området.¹⁰⁸ Det er bare Finland og Canada som offisielt støtter Norge i dette standpunktet.¹⁰⁹ Denne støtten er nok kjærkommen, men neppe særlig virkningsfull, da ingen av de to driver fiske i fiskevernsonen. En rekke andre traktatparter har imidlertid protestert mot det norske synet.¹¹⁰ Atter andre har reservert seg fra å mene noe i forhold til spørsmålet.¹¹¹ Norges allierte har reservert seg mot det norske synet, men har unnlatt å protestere for ikke å så splid i alliansen.¹¹²

4.1.2 Konfliktpotensialet

Striden om Svalbardsonen går i virkeligheten tilbake til traktaten som under fredsforhandlingene i Versailles i 1920 ga Norge suvereniteten over denne samlingen av øyer, som lenge hadde vært et "ingenmannsland". 39 stater har nå sluttet seg til traktaten, blant dem de fem stormaktene med vetorett i FNs sikkerhetsråd, at deres borgere har fri adgang til området og at de uten forskjellbehandling kan utøve næringsvirksomhet i området.¹¹³

Et konfliktpotensial er spørsmålet om hva er det som omfattes av Svalbardsonen? Norges fortolkning er at traktaten gjelder for landområdet, som ble definert i 1920, og for territorialfarvannet. Traktaten kan ikke fortolkes utvidende, til også å gjelde de hav- og sokkelområder som ikke er nevnt i teksten fra 1920, men som nå er økonomisk relevante, mener norske myndigheter. Derimot gir Norges alminnelige suverenitet over Svalbard, Norge en rett til

¹⁰⁷ St.meld. nr. 30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Utenriksdepartementet. s. 23.

¹⁰⁸ Ibid. s. 23.

¹⁰⁹ Tamnes, R. 1997. *Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget, Norsk Utenrikspolitikk Historie, bind 6, s. 315.

¹¹⁰ St.meld. nr. 30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Utenriksdepartementet. s. 23.

¹¹¹ St.meld. nr. 40 (1985-1986) s. 9.

¹¹² Berggrav, J. 2004. Forsvarsperspektiver i nord. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek*, 2004/4. s. 8.

¹¹³ Udgaard, N. M. 2005. Nordområdenes strategiske betydning i et nytt årtusen. *Kortinfo fra Den Norske Atlanterhavskomiteé*, 2005/7.

å proklamere en norsk sone rundt Svalbard utenfor territorialgrensen og ut til 200 nautiske mil, med utgangspunkt i de norske reglene for økonomiske soner.¹¹⁴

Dermed gjelder ikke Svalbardtraktaten og følgelig ingen av dens begrensninger i sonen ut til 200 nautiske mil. Det er om denne siste fortolkningen, som i realiteten ikke anerkjennes av noen av de andre signatarmaktene, at striden nå står. Da Norge i 1977 etablerte sin "fiskevernsone", på et vis "oppå" denne sonen, ble fisket derfor ikke forbeholdt nordmenn, men det ble gitt et tilsagn om likeverdig behandling. Det innebar i praksis at andre land med "historiske rettigheter" ble tildelt fiskekvoter, med utgangspunkt i en norsk-russisk rammeavtale for fangstenes samlede størrelse.

Overordene spørsmål i forbindelse med tolkninger av Svalbardtraktaten gjorde innføringen av økonomiske soner i området ekstra komplisert. Problemstillingen ble aktuell for første gang i 1964, da et fransk oljeselskap ønsket å bore etter olje på Svalbard og sokkelen omkring.¹¹⁵ Samme år lanserte utenriksdepartementet et forslag om at man burde hevde at Svalbard ikke hadde noen egen sokkel, og at sokkelen rundt Svalbard var en del av fastlandssokkelen til Norge. Svalbardtraktaten ville etter denne tolkningen kun gjelde innenfor sjøterritoriet på fire nautiske mil. Norge hevdet dette synet offentlig først i 1974.¹¹⁶

Hva er det så som skaper konflikter? Nasjoner som Island hevder at fordi farvannet er underlagt Svalbardtraktatens regime, så skal alle traktatenes borgere ha samme rettigheter. Dette strider mot den norske forvaltningen av området. Den norske praksis med kvotetildeling til andre stater og bare til et utvalg av stater, samt fiskeriatvaten men Russland, er da ikke i samsvar med traktaten.¹¹⁷ Russland og Norge kommer derfor ut med en fordel i forhold til de andre statene som har signert avtalen ettersom det er Norge og Russland i fellesskap som setter opp fiskerikvotene for området.

Men problemet for de norske myndighetene er ikke bare fisken, som forvaltningen i fiskevernsonen gjelder, men sonens sokkel og forhåpningene om å finne olje og/eller gass der. Det er her traktatlandene ser muligheter, og det er her også norske egeninteresser kommer inn –

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Tamnes, R. 1997. *Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget, Norsk Utenrikspolitikk Historie, bind 6, s. 310.

¹¹⁶ Ibid. s. 310.

¹¹⁷ *Aftenposten* (08.12.05): Norge mot de andre i nord. Av Grete Værnø. Hentet fra www.aftenposten.no

som eier av mulige funn. Utenriksministeren sa i forkant av det nordiske statsministermøtet på Svalbard i 2006 at ”Dersom det finnes olje rundt Svalbard, så er den norsk.”¹¹⁸ Det er etter Regjeringens syn Norge som bestemmer når, om og hvordan det eventuelt skal drives oljevirkosomhet utenfor Svalbard. Utenriksministeren mener at det aldri har vært noen land som har stilt spørsmål ved at Norge har suverenitet over Svalbard og i en sone på 200 mil utenfor.¹¹⁹

Konfliktpotensialet ligger dermed i hva som skjer dersom andre land skulle finne olje eller andre ressurser som de vil utnytte utenfor Svalbard. Som et innspill til dette sier utenriksministeren at Regjeringens syn ”.. er at den norske sonen, norsk kontinentalsokkel, strekker seg forbi Svalbard. Det mener vi å kunne dokumentere basert på hvordan sokkelen ser ut.”¹²⁰ Utenriksministeren understreker også at Norge er suverent og setter reglene, men det gjelder ikke-diskriminering på territoriet ut til tolv mil utenfor Svalbard. Norske myndigheter hevder at fordi Svalbard er en del av Norge, er den økonomiske sonen rundt Svalbard også norsk. Sokkelen rundt Svalbard og nordover er en sammenhengende fortsettelse av fastlands-Norges kontinentalsokkel. Svalbard står dermed etter norske myndigheter på norsk sokkel.

Selv om det frem i tid kan bli aktuelt å utvinne olje og gass fra sokkelen rundt Svalbard er det i dag forvaltningen av fisket i fiskevernsonen som er driveren i de implikasjoner som påvirker norsk forsvarspolitik som vi nå skal se på.

4.1.3 Implikasjoner for norsk forsvarspolitik av ressursforvaltningen i fiskevernsonen

Kystvakten har i snart 30 år stått overfor noen dramatiske situasjoner ute på feltet i nordområdene. En av de dramatiske situasjonene, var da Kystvakten natt til 5. august 1994 forsøkte å kutte trålen til den islandske tråleren Hagangur II på grunn av det norske myndigheter omtalte som piratfiske i fiskevernsonen.

Den dramatiske situasjonen oppstod da det ble avfyrt hageskudd mot Kystvaktens lettboat, i forbindelse med at Kystvakten skulle prøve å feste en innretning på trålwiren til den islandske tråleren. Reaksjonen fra de norske myndigheter og Kystvakten på at det ble skutt mot Kystvaktens lettboat, var at Kystvakten avfyrte to kalde granater i skutesiden på tråleren et halvt døgn senere. Dette var på forhånd godkjent av daværende forsvarsminister Bjørn Tore Godal.

¹¹⁸ *Firda* (16.06.06): Norge vil ha Svalbard-oljen. Av Kjell Werner. Hentet fra www.firda.no

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Ibid.*

Dette var første gang Kystvakten hadde skutt direkte mot et fartøy for å håndheve norsk fiskerilovgivning. Det var også første gang et fartøy ble oppbrakt, og ført til en norsk havn etter å ha fisket i fiskevernsonen ved Svalbard. Kystvakten viste i dette tilfellet at norske myndigheter var villig til å bruke sterke virkemidler for å stanse tråleren.¹²¹

Senere har Kystvakten håndtert episoder både med den russiske tråleren Tsjernigov i 2001 og Elektron i 2005.¹²² Disse fartøyene er ikke de første som er blitt brakt opp fra fiskevernsonen. Kystvakten har siden 1991 brakt opp til sammen 22 fartøyer hvorav 10 utenlandske. Elektron var for øvrig det første fartøyet som noen gang hadde prøvd å stikke av, og som til en viss grad lyktes med det.¹²³

En av implikasjonene på norsk forsvarspolitik er derfor spørsmålet om Norges evne til å øve kontroll med stadig mer aggressive islandske, spanske og russiske fiskere sier Grete Værnø. Hun sier videre om de russiske fiskefartøyene er styrt, ikke som før av sovjetiske myndigheter, men av private rederier – og i verste fall igjen med støtte fra marinefartøyer.¹²⁴

Russland har tradisjonelt drevet et aktivt fiske i fiskevernsonen. Ca. en fjerdedel av landets kvote på norsk-arktisk torsk blir fisket i fiskevernsonen. Russland har historisk latt være å utfordre det norske regimet i fiskevernsonen, til tross for at landet offisielt ikke anerkjenner sonens juridiske status.¹²⁵ Dette har siden slutten av 1990-tallet endret seg, og siden 1999 har den russiske Grensetjenesten, tilsvarende vår Kystvakt, periodevis patruljert i området.

I 2001 ble en russisk tråler for første gang arrestert i fiskevernsonen av Kystvakten og brakt til norsk havn. Russland reagerte med kraftige protester, og trappet opp sitt fysiske nærvær med Grensetjenesten. Grensetjenestens oppgave ble nå satt til å beskytte de russiske fiskernes

¹²¹ Kristensen, Y. N. 2005. *Torsk, "pirater" og kalde granater*. Oslo: Institutt for forsvarsstudier, IFS Info 6/2005. s. 5.

¹²² Bruusgaard, K. V. (2006): *Fiskerikonflikter i Barentshavet - Potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005)*. FFI/Rapport 2006/03167.

¹²³ Reksten, J. 2006. *Forsvarets operative ledelse – status og muligheter*. Foredrag i Oslo militære samfund, 20. februar 2006. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no s. 3.

¹²⁴ *Aftenposten* (08.12.05): Norge mot de andre i nord. Av Grete Værnø. Hentet fra www.aftenposten.no

¹²⁵ Bruusgaard, K. V. (2006): *Fiskerikonflikter i Barentshavet - Potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005)*. FFI/Rapport 2006/03167. s. 9.

rettigheter.¹²⁶ I 2002 sendte Russland i tillegg krysseren Severomorsk til området, angivelig av samme hensikt. Dette har blitt sett på som en mulig trussel mot det norske forvaltningsregimet i fiskevernsonen. På den annen side skulle også de russiske fiskeriaktørene ha interesse av en effektiv forvaltning i sonen. Skulle forvaltningsregimet i fiskevernsonen bryte sammen vil dette gi større muligheter for tredjelands fiskere. Dette er neppe i russernes interesse.¹²⁷

Kystvakten har i denne forbindelse fått skjerpet sin instruks for å håndheve regelverket i fiskevernsonen, slik at oppbringelse av fartøy som blir tatt for grove lovbrudd er mulig.¹²⁸ Når fiskefartøy har blitt tatt i arrest i fiskevernsonen og brakt opp, har dette ført til mange slags protester og utsagn. Et av dem er at fiskevernsonen ligger i internasjonalt farvann. Hva innebærer så dette?

For fiskerimessige formål er internasjonalt farvann eller åpent hav, områdene utenfor 200 nautiske mil. Her rår i utgangspunktet prinsippet om havets frihet, dvs. at den som ønsker å utnytte en ressurs kan gjøre det. Det er flaggstaten, hvor fartøyet er registrert, som har ansvaret for at fartøyet følger lover og regler. Så det er ingen overraskelse at fiskere som har blitt tatt for ulovligheter påberoper seg at de har vært i internasjonalt farvann. Det er her vi ser at tolkningen av forvaltningsmyndigheten i fiskevernsonen spiller inn som en viktig faktor. Når ulike aktører i denne sammenheng påberoper seg at dette er internasjonalt farvann, har det nok mest å gjøre med at det er en reell folkerettslig uenighet om statusen til vernesonen. I tillegg kan det være behovet for å få oppmerksomheten bort fra deres lovbrudd i fiskevernsonen og frykten for etterfølgende straff. Implikasjonene på norsk kystvakts håndhevelse skaper dermed reaksjoner fra de respektive flaggstater som hevder de er i internasjonalt farvann når de opererer i fiskevernsonen.

Både etter havretten og etter Svalbardtraktaten har norske myndigheter ikke bare rett, men også en plikt til å sørge for bevaring av ressursene i området.¹²⁹ Aftenposten skrev i en artikkel i 2005 at vi skal ikke se bort i fra at et land, eller flere, kan komme til å utfordre både vår håndhevelse av fiskebestemmelsene og prinsippet som ligger til grunn for det.¹³⁰

¹²⁶ Jørgensen, J. H. 2003. *Svalbard og Fiskevernsonen: Russiske persepsjoner etter den kalde krigen*. Oslo: Fridtjof Nansen Institutt. s.3.

¹²⁷ Ibid. s.3.

¹²⁸ *Lov om Kystvakten*. Forsvarsdepartementet, 13.06.1997 nr 42. Hentet fra www.lovdata.no

¹²⁹ St.meld. nr. 9 (1999): *Svalbard*. Oslo: Det Kongelige Justis- og politidepartement. s. 5.

¹³⁰ *Aftenposten* (11.11.05): Hvem er redd for en domstol i Haag? Av Kjell Dragnes. Hentet fra www.aftenposten.no

Som et eksempel på dette sier FFI ¹³¹ at Island har ved flere anledninger truet med å utfordre Norge på dette spørsmålet i den internasjonale domstolen i Haag. Den internasjonale sjørettseksperten Robin Churchill har hevdet at domstolen i Haag ville kunne konstantere at Svalbardtraktaten og dets likebehandlingsprinsipp også skal gjelde utenfor territorialfarvannet. Dette er imidlertid norske eksperter ikke enige i, og det er for Island sin del mange faktorer som taler både for og mot å trekke Norge for domstolen i Haag.

En av faktorene Island vil vurdere er den støtten Norge nå gir i forbindelse med at USA har trukket seg ut fra flybasen på Keflavik. Norge har påtatt seg oppdraget med å støtte Island med luftstøtte fra jagerfly og overvåkningsfly. Norges oppdrag er å støtte Island i å opprettholde deres suverenitet, og som en stor bidragsyter i sikkerheten til Islandske fiskere om en ulykke skulle oppstå. Denne støtten til Island kan dermed telle positivt i forholdet mellom våre to nasjoner både med hensyn til fiskeriforvaltningen i nord og dermed også i forhold til norsk forsvarspolitik. ¹³² Det er som jeg har sagt tidligere, at nasjoner som har dette samarbeid, vil av flere årsaker ikke søke konfrontasjoner, men heller løsninger til det beste for alle.

De nye bevilgningene i statsbudsjettet gir tydelige signaler om at Regjeringen faktisk mener alvor med nordområdesatsningen. ¹³³ Dette får implikasjoner på forsvarspolitikken. Kystvakten som er den fremste myndighetshåndhever, skal seile mer. Overvåkningsflyene Orion skal fly mer, og Marinen som etter hvert vil bestå av moderne fregatter, skal øve mer i nord. Disponeringen av norske sjømilitære ressurser blir av denne grunn påvirket av høyere antall seilingsdøgn. Dette gir ikke bare ulemper i form av høyere driftsutgifter, men Marinen får også gjennom flere seilingsdøgn tilført kunnskap i operasjoner med sine plattformer og en høyere treningsstandard. ¹³⁴

Gjennom tilstedeværelse og et styrket Marinenærvær sender norske myndigheter et signal om at vi faktisk tar vår suverenitet og våre forpliktelser og rettigheter som ressursforvalter på alvor.

¹³¹ Bruusgaard, K. V. (2006): *Fiskerikonflikter i Barentshavet - Potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005)*. FFI/Rapport 2006/03167. s. 8

¹³² *Klassekampen* (25.04.07): Suverenitet. Av Bjørgulv Braanen. Hentet fra www.klassekampen.no

¹³³ FD (2005): *Økte bevilgninger til kystvakten og nordområdene*. Oslo: Forsvarsdepartementet. Pressemelding nr. 42/2005, 10.11.05. Hentet fra <http://intranett.mil.no>

¹³⁴ Diesen, S. 2007. *Grunnlaget for moderniseringen: Forsvarsplanleggingen og nasjonale utfordringer*. Oslo. Hentet fra <http://intranett.mil.no>

Jonas Gahr Støre sier om dette at: ”Vi håndhever vår suverenitet med fasthet og er tydelig i vår myndighetsutøvelse.”¹³⁵

En endring i de daglige implikasjoner mot norsk forsvarspolitikkk kan oppstå hvis Russlands ønske om å utnytte fiskeresursene mest mulig ikke møter de norske bestemmelser om riktig forvaltning av ressursene. Det kan tenkes at det ved norsk kontroll av fiskefartøy oppstår situasjoner, med grunnlag i ulovlig fiske, hvor russiske fiskefartøy må oppbringes til norsk havn for politietterforskning. I slike situasjoner kan det hende at både russiske fiskefartøy og russiske myndigheter kan sette seg til motverge. Det kan tenkes at russerne sender maritime fartøy til området i den hensikt å hindre at russiske fiskefartøy blir oppbrakt slik man så i 2001.

I en slik situasjon vil implikasjoner for norsk forsvarspolitikkk eskalere ut over de daglige implikasjonene. Man kan på den ene siden bruke makt for å føre det russiske fiskefartøyet til land, med fare for at dette kan gi grobunn for en eskalering fra en episode til en konflikt mellom Norge og Russland. På den annen side kan man eskortere fiskefartøyet ut av norsk område og overføre fiskefartøyet til russisk kystvakt slik at de russiske myndighetene kan rettsforfølge det ulovlige fiske i russiske rettsinstanser. Dette er ”ikke akseptabelt” i følge den norske ambassadøren Nordsletten i Moskva.¹³⁶ Dette sa han under et besøk i Oslo Militære Samfund i mars 2007.

Ambassadør Nordsletten presenterte et eksempel på denne problemstillingen. Han sier at det er to ganger hvor russiske fartøyer er blitt arrestert i fiskevernsonen, hvor det har kommet klare reaksjoner fra russerne. Russerne har ikke bestridt at fartøyene kan ha begått lovbrudd, men ønsker at disse skal bli overlevert til russiske myndigheter for oppfølging og eventuell rettsforfølgelse. Norge må som forvalter av området følge de lover som er vedtatt og av den grunn følge opp og eventuelt å rettsforfølge hendelsen i norske rettsinstanser.

Hvis ikke vi hevder våre rettigheter og fører oppsyn i disse områdene, vil følgene fort kunne bli svært negative. Det norske myndigheter gjør for å løse disse utfordringene, og dermed minimerer de forsvarspolitiske implikasjoner, er å være konsekvent i den norske håndteringen av situasjonen. I dette legger jeg at man skal behandle alle fartøy likt ut i fra norsk lov og oppbringe

¹³⁵ Gahr Støre, J. 2005. ”Et hav av muligheter, en ansvarlig politikk for nordområdene.” Tale for Norsk petroleumforenings konferanse, 24. november 2005. Oslo. Hentet fra www.regeringen.no

alle fartøy som er satt i arrest. Dette vil gjelde alle nasjoners fartøy, slik at man ikke gjør noen forskjell på om fartøyet kommer fra Russland, Norge eller Spania.

Det som norske myndigheter jobber for er å skape en felles forståelse mellom Norge og Russland for å unngå at ulovlig fiske skal fortsette. Dette er riktignok en stor oppgave som må føre til en viss holdningsendring til de som utnytter ressursene både fra Norge og andre land. Som et verktøy for å oppnå en god forvaltning og utnyttelse av ressursene fortsetter man med kontroll og håndhevelse av de avtalte ordninger man i dag er enige om. Av denne grunn viderefører myndighetene Kystvaktens oppgaver som i dag.

Det som Regjeringen sier med forsvarspolitikken er at forvaltningslinjen i fiskevernsonen må ha forutsigbarhet og fasthet.¹³⁷ For å kunne lykkes og være troverdig i dette oppdraget tilstreber Forsvaret å stille med de ressursene som skal til for å løse oppdraget. Det kan i enkelte situasjoner inntreffe hendelser hvor samme kystvaktfartøy burde vært på to ulike steder samtidig. Dette kan være i en ulykkessituasjon hvor to fiskefartøy er rammet på to ulike steder. Men i en normalsituasjon vil blant annet Kystvaktens fartøy dekke de oppdrag som kommer. Kystvakten som i all hovedsak skal utføre pålagte oppgaver i nord, er utrustet og trent for å løse disse. Det vil ikke være et dilemma for Kystvakten at den blir overrepresentert i nord, da området som skal forvaltes er av enorme dimensjoner.¹³⁸

Gjennom Kystvaktens aktivitet i nord opparbeider Kystvakten seg kunnskap om den normale situasjonen i området, har god etterretning og er i stand til å reagere på de inngangsverdier de får. Dette er informasjon om fiskefartøyers posisjon og virksomhet, samt status og kjennskap til andre fartøyer i området.¹³⁹ I dette arbeidet vil Kystvakten nyttiggjøre seg informasjon fra flere sensorer som Orion-fly og satellittdata. Kystvakten inngår dermed i et system av flere sensorer, hvor Kystvakten er det utførende kontrollelementet.

¹³⁶ Nordsletten, Ø. 2007. *Utviklingen i forholdet Norge – Russland med særlig vekt på Nordområdene*. Foredrag i Oslo Militære Samfund. 26.03.07. Oslo.

¹³⁷ St. prp. nr. 1. (2006-2007): *For budsjettåret 2007*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 16.

¹³⁸ Kystvakten har i dag 10 fartøyer som gjør tjeneste for Kystvaktskvadron Nord. Disse patruljerer den norske delen av Barentshavet.

¹³⁹ Skram, A. I. 2007. En 30-årsjubilant i utvikling: Kystvakten – oppgaver og utfordringer. Foredrag i Oslo Militære Samfund. 5. mars 2007. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no

Kystvaktens tilstedeværelse virker preventivt på fiskefartøyer som eventuelt utnytter ressursene i forbindelse med ulovlig fiske. Dette innebærer hyppige kontroller og rutinemessig tilstedeværelse.¹⁴⁰

På en annen side viser norske marinefartøy sin tilstedeværelse i fiskevernsonen rundt Svalbard. Denne tilstedeværelsen er viktig for å vise norsk suverenitet i området, men det er på lik linje som for Kystvakten at deres tilstedeværelse kun er periodisk og ikke for ofte påpeker myndighetene. For hyppig tilstedeværelse av marinefartøyer, kan føre til reaksjoner mot kanonbåt diplomati i forhold til fiskefartøyer. Det er allikevel viktig som forsvarsministeren sier, at norske marinefartøy viser sin tilstedeværelse, slik at det er norske marinefartøy som seiler mest i området i forhold til andre nasjoners marinefartøy.¹⁴¹

Sett fra hensynet til ressursbevaring, har fiskevernsonen fungert. Den har bidratt til at bevaringstiltakene i forhold til ressursene i Barentshavet ikke har blitt undergravd av fiske utenfor fastlandssonene til Norge og Russland. Dette er noe som ikke bare norske fiskere, men også næringene i Russland og i EU har tjent på. Nettopp det er nok hovedårsaken til at ressursforvaltningen som Norge har stått for i det store og hele har blitt respektert. I løpet av de 30 år ordningen har eksistert, har det derfor ikke vært mange vesentlige episoder. Implikasjonene for norsk forsvarspolitik av fiske i fiskevernsonen har derfor vært små, men har til en hver tid innvirkning på politikken.

En annen viktig ressurs kommer fra olje- og gassvirksomheten i nord, som også har implikasjoner for norsk forsvarspolitik. Det er dette vi nå skal se litt nærmere på videre i oppgaven.

4.2 Implikasjoner av olje og gassvirksomheten i nord.

Norges forvaltningsområde til havs er stort og inneholder ressurser av strategisk betydning for mange stater. Olje og gass er strategisk kritiske ressurser for industrialiserte land og eksporten fra Norge er stor. Norge må være i stand til å håndtere politisk press, terroranslag¹⁴² og

¹⁴⁰ Eide, E. B. 2006. Sikkerhets- og forsvarspolitik i nordområdene. Tale for Landsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag, 31.mai 2006. Hammerfest. Hentet fra www.Regjeringen.no

¹⁴¹ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. Tale i Sjømilitært Forum. Foredrag i Sjømilitært forum, 22. februar 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

¹⁴² Grensene mellom terrorisme og sabotasje er glidende. Terrorismen kan imidlertid primært forstås som en form for voldelig politisk kommunikasjon i den hensikt å skape frykt i befolkningen, og er ofte rettet mot en uskyldig

eventuelle forsøk på militære anslag mot olje- og gassinstallasjonene, og mot nasjonal infrastruktur generelt. Det er i denne sammenheng ingen forutsetning at Norge på forhånd er direkte involvert i en konflikt. Norsk energiekspert alene kan gjøre norske interesser og installasjoner til potensielle mål for aktører som vil ramme mottakere av norsk olje og gass. Forsvaret har viktige oppgaver knyttet til beskyttelse av disse installasjonene og må derfor besitte de rette virkemidler for å opprettholde et godt etterretningsbilde og god situasjonsoversikt, noe som er helt grunnleggende for effektiv myndighetsutøvelse, suverenitetshevdelse og ivaretagelse av suverene rettigheter, samt kriseberedskap.

Det er flere dystre spådommer om at oljevirkosomheten vil utsette Norge for alvorlige sikkerhetsrisikoer. Det kan være snakk om flere typer risiko, hvor spennvidden er stor fra fysiske anslag mot produksjons- og transportinstallasjoner til ulike former for maktanvendelse og press med konsekvenser for Norges vitale interesser. Vi skal nå se litt nærmere på noen av disse.

4.2.1 Risikoen for fysiske anslag mot olje og gassvirkosomheten.

Jeg vil først se på mulige risikoer for fysiske anslag mot olje- og gassinstallasjoner på land, til havs, rørledninger, tankfartøyer eller styringsmekanismer. Disse anslagene kan bli utført av en ikke-statlig, statlig, eller statlig tilknyttet aktør. Man kunne forestille seg anslag i form av en begrenset terroristaksjon, enten som ren terrorhandling; som målrettet aksjon for å påvirke norsk politikk for eksempel til å stoppe leveranser til bestemte kunder; eller for å ramme eller forhindre tilførsler til dagens kunder ved direkte anslag.¹⁴³ Hensikten kunne også være å ramme Norge økonomisk ved handlinger mot sårbare punkter.

Slike scenarier kan oppstå og være aktuelle i forbindelse med norsk deltakelse i internasjonale konflikter eller operasjoner, eller ved norsk støtte til en part i en konflikt. Trusselen om terroranslag kan også komme av høy norsk profil som vestlig land eller på grunn av man er en stor leverandør av olje og gass.

Fra den kalde krigen kjenner vi til bekymringen for at oljeinstallasjonene kunne bli rammet i en generell krigføring mellom Sovjetunionen og NATO.¹⁴⁴ At norske mål, på tross av Norges

tredjepart. Sabotasje retter seg direkte mot fienden i den hensikt å påføre økonomisk skade eller lamme viktige systemer.

¹⁴³ NOU 2006:6: *Når sikkerheten er viktigst*. Oslo: Justis og politidepartementet. s. 40.

¹⁴⁴ Vernø, G. 2003. Petroleumsrikdom – en velsignelse til besvær? Oljen og gassens sikkerhetspolitiske dimensjoner. *Norsk Militært Tidsskrift*, 2003/10. Hentet fra www.nor-miltids.com

forsiktede, men USA-vennlige politikk, er blitt utpekt på linje med USA, Storbritannia og Australia som terroristmål, synes ikke relatert til Norge som oljeland, men at Norge deltar i de samme konfliktene som de andre nasjonene.¹⁴⁵ Dette bidrar dermed til at Norge kan bli utsatt for terrorisme eller bli rammet av terror som tredjepart.

Innen man fokuserer for mye på slike trusselbilder, bør man først se på spørsmålet om sannsynligheten for at et fysisk anslag skal inntreffe. Her kan man se at den norske oljevirkosomheten til havs er et naturlig mål hvis noen ønsker å ramme amerikansk eller vesteuropeisk energiforsyning.¹⁴⁶ Men Norsk oljeeksport til USA er minimal, og når oljeforsyningene rammes best ved eksport- eller transittstopp, vil Russland eller araberlandene være utsatt for høyere trussel for terroranslag enn Norge.¹⁴⁷ Dette kommer av deres volum i eksporten, samt deres beliggenhet med nærhet til ustabile områder.

Når det gjelder å ramme gassforsyningene til Vest-Europa, finnes det mer nærliggende alternativer enn installasjoner i nord. Russland kontrollerer en større gasstilførsel enn Norge til Europa, og ved en arabisk boikott er Algerie en sannsynlig kandidat.¹⁴⁸ For terroristgrupper er det lettere å sabotere de langt mer tilgjengelige åpne gassledninger i Sentral-Europa eller ilandføringsanlegg på kontinentet enn gassinstallasjoner i nord.

Et annet aspekt er hvordan skulle slike operasjoner bli gjennomført for at det fysiske og økonomiske omfanget av skaden ville være betydelig? Og hvem ville ha evne til å utføre slike angrep i en størrelsesorden som ville ha virkelig alvorlige konsekvenser? Effekten på leveransene av punktangrep på enkelte installasjoner vil ikke bli av kritisk betydning for Vest-Europa.¹⁴⁹ Det vil kreve relativt kompliserte og store organisasjoner til planlegging og gjennomføring av et fysisk anslag.

Det er derfor rimelig å spørre seg om det overhode er mulig å beskytte dette sårbare nettverket av olje- og gassvirkosomheten mot alle eventualiteter. Det har ikke manglet på advarende toner fra store mottakere av norsk olje og gass. Tyskland og Frankrike synes å være engstelige for at hvis

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Lia, B. 2004. *Nye aksjonsformer i internasjonal terrorisme: Konsekvensar for norsk samfunnstryggleik*. Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt.

¹⁴⁷ Vernø, G. 2003. Petroleumsrikdom – en velsignelse til besvær? Oljen og gassens sikkerhetspolitiske dimensjoner. *Norsk Militært Tidsskrift*, 2003/10. Hentet fra www.nor-miltids.com

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Lia, B. 2004. *Norge og terrortrusselen etter Irak-krigen*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt.

Norge selv ikke klarer å sikre forsyningene, kan stormaktene gripe inn.¹⁵⁰ Det er imidlertid vanskelig å se hva andre skulle klare i retning av å sikre leveransene, som ikke Norge klarer med egne anstrengelser og i samarbeid med andre land og NATO som er involvert i beredskapsarbeidet. Risikomomentene bør altså ikke overdrives når det gjelder terrortrusselen mot olje og gassvirksomheten i nord.¹⁵¹ FFI sier i den forbindelse at terrorgrupper angriper relativt sjelden olje- og gassrelaterte mål.¹⁵²

Til tross for at det er lite sannsynlig at vi i årene fremover vil stå ovenfor en terror situasjon i nordområdene, må vi imidlertid ta høyde for at det kan oppstå en slik situasjon på den Russiske siden av grensen, sier forsvarsdepartementet.¹⁵³ En terroristaksjon mot olje- og gassinstallasjoner på Russisk side vil få implikasjoner for Norge, blant annet på miljøsidan.

4.2.2 Risiko for politisk press mot norsk olje- og gassvirksomhet.

Det er på lik linje som for oljevirkosmheten at scenarier for mulig politisk, økonomisk eller militært press mot norsk oljepolitikk eller Norge som stat i akutte situasjoner, inntreffer relativt sjelden.

Man kunne forestille seg at scenarier oppstod i forbindelse med internasjonale konflikter mellom importørland og særlig de arabiske, oljeeksporterende land. Eller man kunne få en plutselig krise i form av forsyningssvikt eller sterk stigning i pris, for eksempel gjennom politisk betingede kutt i leveranser fra enkeltland eller full oljeboikott fra alle arabiske land.¹⁵⁴

Hypotetisk sett kunne en eller flere parter ønske å tvinge norske myndigheter til henholdsvis å senke eller øke produksjonen eller å stoppe, respektivt sikre leveranser til dagens kunder. Man kunne også forestille seg at det kunne bli en konkurranse mellom kundene for leveranser som ikke kan håndteres ved ”vanlige” markedsmekanismer der den som betaler mest får kjøpt.

¹⁵⁰ Austvik, O. G. 2001. Norge som storeksportør av gass. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek*, 2001/8.

¹⁵¹ Vernø, G. 2003. Petroleumsrikdom – en velsignelse til besvør? Oljen og gassens sikkerhetspolitiske dimensjoner. *Norsk Militært Tidsskrift*, 2003/10. Hentet fra www.nor-miltids.com

¹⁵² Kjøk, Å. & Lia, B. (2001): Terrorism and Oil – an Explosive Mixture? A survey of Terrorists and Rebel Attacks on Petroleum Infrastructure 1968-99, FFI/Rapport – 2001/04031.

¹⁵³ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: forsvarsdepartementet. s. 27.

¹⁵⁴ Vernø, G. 2003. Petroleumsrikdom – en velsignelse til besvør? Oljen og gassens sikkerhetspolitiske dimensjoner. *Norsk Militært Tidsskrift*, 2003/10. Hentet fra www.nor-miltids.com

Likeledes kunne man tenke seg tiltak for å forhindre at Norge gir etter for press fra parter som ville ønske å stoppe leveranser eller redusere produksjon av så vel olje som gass.

Hvis man skal vurdere slike muligheter, måtte man se nærmere på hvilke virkemidler av økonomisk, politisk eller militær art de ulike aktørene kunne ha til disposisjon for å få kontroll over norsk politikk.¹⁵⁵ Deretter må man spørre hvilke aktører som har evne til å ta i bruk noen av disse virkemidler i en slik skala at det ville vært kosteffektivt i forhold til formålet.

Hvilke av aktører ville så ha interesse av å bruke aktive virkemidler for å påvirke norsk politikk under hvilke forhold? Og spesielt: hvem ville ønske å stoppe norsk produksjon eller leveranser til dagens kunder? Sist, men ikke minst: Hva kunne partene håpe på å oppnå, selv med full kontroll over norsk politikk i lys av de rådende forhold som vi har vært inne på?¹⁵⁶

Bortsett fra den rene terrortrussel som nevnt ovenfor, er det alt i alt vanskelig å se hvordan akutte konflikter andre steder som påvirker oljeleveranser fra Midtøsten, skal kunne ramme Norge eller norsk politikk i sikkerhetspolitisk forstand, selv om virkningen på oljemarkedet kan være uforutsigbar. Norge vil antakeligvis kunne distansere seg fra kriser i den globale oljepolitikken i og med at Norges største relative betydning er – og i økende grad vil bli – som gasseskportør til Vest-Europa.¹⁵⁷

Annerledes stiller det seg i en antatt situasjon med fremtidig knapphet på olje og gass. Man kan da oppleve at importørene vil øve press for øket letevirksomhet og produksjon og tilgang for egne olje- og gasselskaper. Det mest kritiske vil sannsynligvis være en skjerpet dragkamp om rettigheter på sokkelen i nord så lenge de folkerettslige spørsmål knyttet til Nordområdene ikke er avklart.¹⁵⁸

Strid om tilgang til energi og strategiske råvarer og strid om kontroll med transportveiene for frakt av energi og råvarer, er derfor blant de hyppigste årsaker til konflikt mellom stater. En annen trussel som har innvirkning på forsvarspolitikken er trusselen for terroranslag mot olje- og gassvirksomheten. Denne skal vi nå se litt nærmere på.

¹⁵⁵ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: forsvarsdepartementet. s. 45.

¹⁵⁶ Vernø, G. 2003. Petroleumsrikdom – en velsignelse til besvær? Oljen og gassens sikkerhetspolitiske dimensjoner. *Norsk Militært Tidsskrift*, 2003/10. Hentet fra www.nor-miltids.com

¹⁵⁷ Kjøk, Å. (2004): *Motiver for terroranslag mot norsk oljevirksomhet*. FFI/Rapport 2004/01682. s. 11.

4.2.3 Implikasjoner for norsk forsvarspolitik av trusselen for terroranslag mot olje og gassvirksomheten i nord.

Internasjonal terrorisme kjenner i dag ingen grenser. Den teknologiske utviklingen og globaliseringens konsekvenser gjør at også Norge kan fremstå som et mål for internasjonal terrorisme. En potensiell trussel fra masseødeleggelsesmidler er til stede, og denne trusselen kan materialisere seg også i Norge. Det kan ikke nødvendigvis påregnes noen nevneverdig grad av forvarsel. Norsk forsvarspolitik må ta høyde for denne potensielle trusselen og utformes slik at vi er i stand til å møte den, også i vårt nærrområde. Muligheten for fremtidige episoder, kriser og konflikter i norske områder kan dermed ikke avskrives, noe forsvarspolitikken må legge til grunn.

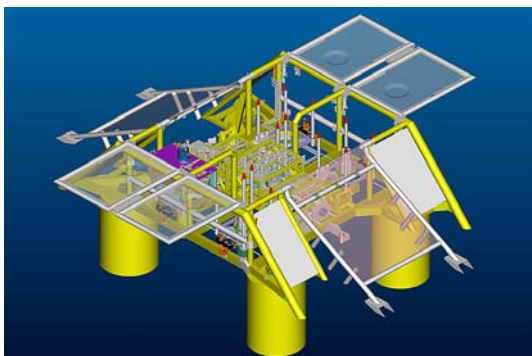
Dagens petroleumsvirksomhet i nord er lokalisert til de kystnære områder utenfor kysten av Troms og Finnmark. Det kan i de kommende år også blir snakk om å utnytte ressurser både lengre nord og lengre øst enn i dag. Jeg vil her benytte Snøhvitfeltet og ilandføringsanlegget på Melkøya som eksempel på virksomheten i nord når jeg fokuserer på implikasjoner for norsk forsvarspolitik.

Snøhvitfeltet er et av de nye feltene, hvor man utvinner gass for ilandføring på Melkøya. Her fryses gassen ned i et LNG-anlegg¹⁵⁹ for videresalg og eksport av flytende gass. Transporten av gassen fra Melkøya foregår ved hjelp av spesielle LNG-fartøy.

Installasjonene på snøhvitfeltet som brukes i produksjonen er plassert nede på havbunnen på grunn av klimatiske forhold. Dagens teknologi gjør dette mulig, noe som medfører at man ikke er påvirket av isforhold og av værforhold. Videre fjernstyres installasjonene fra land, slik at det ikke er nødvendig med personell ute på feltet.

¹⁵⁸ Vernø, G. 2003. Petroleumsrikdom – en velsignelse til besvær? Oljen og gassens sikkerhetspolitiske dimensjoner. *Norsk Militært Tidsskrift*, 2003/10. Hentet fra www.nor-miltids.com

¹⁵⁹ LNG betyr "Liquified Natural Gas". Hentet fra www.statoil.com/snohvit

Figur 3 - Bunnramme fra Snøhvitfeltet

Figur 4 - LNG-fartøy

Transporten av gassen fra gassbrønnene til land går via rør på havbunnen, som termineres på land i anlegget på Melkøya. Her behandles gassen og foredles før den skipes ut.

Prosesseringsanlegget på Melkøya har en stor fysisk utstrekning på grunn av aspekter ved fremstilling av den nedfryste gassen. Dette gjør at anlegget har store arealer som skal kontrolleres mot uvedkommende, selv om det ligger alene på en øy.

Et anlegg som det på Melkøya kan være et potensielt terrormål. En terrortrussel forut for et terroranslag og et gjennomført terroranslag har implikasjoner for norsk forsvarspolitik. Samarbeidet mellom sivile myndigheter og Forsvaret er viktig for å ha en god beredskap. Hovedansvaret for å håndtere terrorsituasjoner som representerer en trussel mot norsk samfunnssikkerhet ligger hos politiet, men politiet kan be Forsvaret om bistand i situasjoner hvor politiets kapasiteter ikke strekker til.¹⁶⁰ Samtidig vil Forsvaret kunne ha et selvstendig ansvar i å håndtere mer alvorlige terrorrelaterte situasjoner, så som massive angrep mot oljeinstallasjoner.

Kystvakten og Forsvarets spesialstyrker er de som vil bli satt inn om en terroraksjon oppstår.¹⁶¹ For at disse skal kunne settes inn må de ha både de riktige ressursene og kunnskap. Dette er spesielt viktig i forhold til oljeinstallasjoner i de nordlige områder. Her spiller både de lange avstandene inn i tillegg til de klimatiske forhold.

En av implikasjonene for denne beredskapen som har direkte innvirkning på forsvarspolitikken er spørsmålet om samlokalisering av de norske spesialstyrkene. I dag er styrkene både på Rena og i Ramsund med henholdsvis Hærens Jegerkommando og Kystjegerkommandoen. En samlokalisering av disse styrkene kan gi både fordeler og ulemper i forbindelse med kapasiteter

¹⁶⁰ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: forsvarsdepartementet. s. 28.

¹⁶¹ FSK (2007): *Om FSK/HJK*. Rena. Forsvarets Spesialkommando. Hentet fra www.haren.mil.no

til å løse slike oppdrag. Av operative hensyn viderefører man dagens virksomhet både på Rena og Ramsund.¹⁶²

Et aspekt som her spiller inn er myndighetens bruk av spesialstyrkene i internasjonale operasjoner. Det er av denne årsak viktig at Forsvaret har spesialstyrker hjemme selv om vi bidrar ute i internasjonale operasjoner.

Jeg vil ikke gå videre inn på problemstillingen med bruken av spesialstyrkene i internasjonale operasjoner, da det faller utenfor oppgavens fokus.

Myndighetene mener at det er liten sannsynlighet for at et terroranslag skal skje,¹⁶³ men slik verdenssituasjonen stadig endrer seg, så kan det allikevel inntreffe. Det er derfor et nasjonalt ansvar å være forbredt for denne type trussel, og det ser vi nærmere på nå.

4.2.4 Det nasjonale ansvar i forbindelse med trusselen for terroranslag mot olje- og gassvirksomheten i nord.

Det er et nasjonalt ansvar å bekjempe terrorisme og sabotasje mot olje- og gassinstallasjoner på land og ute i havet i fred, krise og krig. Det er her politiets oppgave å bekjempe terrorisme og sabotasje mot olje- og gassinstallasjoner med mindre et anslag er å anse som et militært angrep. Ved et militært angrep vil det være Forsvaret som har ansvaret. Det er i et tilfelle hvor det rettes massive angrep mot oljeinstallasjoner, og hvor det er uklart om man står overfor en fredskrise, sikkerhetspolitisk krise eller krig.¹⁶⁴

I fredstid er det nødvendig å holde seg oppdatert og forberedt for en fremtidig situasjon. Dette innebærer at man trener på de scenarier som kan oppstå i de områder som er aktuelle. Da spesialstyrkene i dag har ansvar i Nordsjøen på dagens installasjoner vil nye operasjonsområder benytte seg av dagens kapasiteter. Her kan det bli nødvendig å foreta en prioritering av hvor de skal prioritere sine treninger og øvingsaktiviteter.

¹⁶² St. innst. nr 234 (2003-2004): *Innstilling til Stortinget fra forsvarskomiteen*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 30.

¹⁶³ Stryken, C-M. 2004. Norsk petro-power og terrorisme: Brennbart og brukbart redskap i norsk sikkerhetspolitikk? *Norsk Utenrikspolitisk Institutt*, 2004/667. s. 18.

¹⁶⁴ St.meld. nr. 39 (2003-2004): *Samfunnssikkerhet og sivilt-militært samarbeid*. Oslo: Det Kongelige Justis- og politidepartement. s. 24.

Terroraksjoner mot norske olje og gassinstallasjoner kan komme i flere former. De metoder som eventuelle terrorister kan benytte er med stor sannsynlighet de samme som man har sett blitt brukt i terroraksjoner mot vestlige aktører andre steder i verden.¹⁶⁵

To eksempler på terroraksjoner som tidligere er utført er for det første da to oljeterminaler i havet sør for Basra ble angrepet av tre "selvmordsbåter" den 24. april 2004. De eksploderte et stykke utenfor anleggene, etter at marinefartøy fra koalisjonen hadde greid å avskjære dem. Tre amerikanske soldater døde og fem ble såret. Ingen av terminalene fikk større materielle skader, men Basra-terminalen måtte stenge i 1 ½ døgn pga. strømstans. Basra-terminalen er den største oljeterminalen i Irak, og utskiper nesten én million fat olje daglig.¹⁶⁶

Det andre eksemplet på tidligere utførte terroraksjoner fra oktober 2002 da den Al Qaida-tilknyttede gruppen Aden-Abyan Islamske Armé gjennomførte et angrep mot den franske oljetankeren Limbourg utenfor Yemen. Våpenet var trolig en liten båt fylt med sprengstoff, som ble styrt av en selvmordsbomber. En av besetningene på oljetankeren døde, 12 ble skadet, og 50 000 fat med olje rant ut i sjøen.¹⁶⁷

Det er selvfølgelig nærliggende å tenke seg at samme metode som ble brukt mot Limbourg og oljeterminalen i Basra, kunne tas i bruk mot norske olje- og gassinstallasjoner. Maritime terroraksjoner vil likevel ikke være begrenset til "selvmordsbåter". Man kan f eks tenke seg at miniubåter, håndholdte missiler eller sportsdykkere som plasserer sprengstoff under vann kan bli framtidens former for maritim terrorisme.

Dersom en terroristgruppe ikke er i stand til å angripe selve olje- og gassinstallasjonen, er det også mulig å tenke seg at de kan angripe forsynings- og servicefartøyer eller lagringstanker. Det er også mulig at de kan angripe oljerigger mens de ligger ved havn. Dette har skjedd i Nederland, da Molukkanske separatister plantet en mine på en borerigg i Rotterdam havn.¹⁶⁸

Anlegg på land har historisk sett vært mer utsatt enn dem offshore. Det er derfor like stor grunn til å fokusere på ilandføringsanlegg og raffinerier, som på oljeplattformer. Terrorister kan forsøke å plassere personer blant de ansatte, som kan gjennomføre ulike former for sabotasje,

¹⁶⁵ Kjøk, Å. (2004): *Motiver for terroranslag mot norsk oljevirkosomhet*. FFI/Rapport 2004/01682. s. 13.

¹⁶⁶ Ibid. s. 13.

¹⁶⁷ Ibid. s. 14.

plassere sprengstoff, e l. Gassinstallasjoner vil trolig være mer utsatt enn oljeinstallasjoner, da gass er lettere antennelig enn olje. En mulighet er at man skaper en voldsom brann og eksplosjon ved å sprengne gassledninger som kommer opp fra havet. Dette ville være en relativt enkel måte å kutte forbindelsen med produksjonsfeltene – og til kundene ute i Europa.

Rørledninger har vært det vanligste målet for terroristorganisasjoner som går til angrep på oljeinstallasjoner. Det er selvsagt mulig å tenke seg at det kan komme angrep mot rørledningene som går fra Norge til Europa, men til nå har alle terrorangrep mot rørledninger skjedd på land. Siden det ikke har vært angrep mot rørledninger under vann vil trusselen mot det norske ledningsnettet til Europa anses å være lav.¹⁶⁹

Kapring har kanskje vært det vanligste scenariet når en har tenkt terrorberedskap for norske oljeplattformer. Regulære terroristorganisasjoner har imidlertid aldri lyktes i å gjennomføre en slik aksjon, og de få tilfellene vi har sett har stort sett vært knyttet til arbeidskonflikter. Ansatte på en australsk oljeplattform holdt f eks plattformen i tre dager i forbindelse med en streik, og landsbyboere i Nigeria har kapret offshore-plattformer med krav om at Shell skal bruke flere lokalt ansatte.¹⁷⁰ Al Qaida har imidlertid aldri gjennomført noen kapringsaksjon, men har snarere anvendt store bomber levert av selvmordsaksjonister i lastebil, båt eller fly. Det betyr selvfølgelig ikke at kapringer ikke kan komme til å skje i forbindelse med deres aksjoner, men det er ikke det mest sannsynlige scenariet.¹⁷¹

Som vi ser, er det mange eksempler på metoder og scenarier som kan benyttes i forbindelse med en terroraksjon. Implikasjonene for det norske Forsvaret i denne sammenheng er å være forberedt på disse ulike scenarier. Marinens og Kystvaktens fartøy må til enhver tid være forberedt for raskt å komme inn i situasjonen og være i stand til å verne installasjoner. Dette er for å kunne forhindre at en startet terroraksjon skal kunne eskalere til en katastrofe av store dimensjoner. I tillegg til Marinen og Kystvakten er Forsvarets spesialstyrker et viktig virkemiddel for å hindre eller begrense et terroranslag.

¹⁶⁸ Ibid. s. 15.

¹⁶⁹ Ibid. s. 16.

¹⁷⁰ Bjørge, T. (1990): *Maritim terrorisme: EN trussel mot norsk skipsfart og oljevirkosomhet?* NUPI-Rapport nr. 146, Oslo, juni 1990.

¹⁷¹ Kjøk, Å. & Lia, B. (2001): *Terrorism and Oil – an Explosive Mixture? A Survey of Terrorist and Rebel Attacks on Petroleum Infrastructure 1968-99*, FFI/Rapport – 2001/04031.

Figur 5 - Forsvarets Spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker er strategiske styrker som gir en fleksibel kapasitet til å møte skiftende utfordringer. Disse styrkene brukes nasjonalt i forbindelse med suverenitetshevdelse og krisehåndtering, i forebygging og bekjempelse av terrorisme hvor det etter omstendighetene er grunnlag for å hevde at det foreligger en sikkerhetspolitisk situasjon som er en fare for rikets sikkerhet. Spesialstyrkene kan også gi bistand for å forebygge og bekjempe terroranslag som politiet har primæransvaret for å håndtere.¹⁷²

Implikasjonene for norsk forsvarspolitik med hensyn til terroranslag mot olje og gassvirksomheten er at norske styrker til enhver tid bør være forberedt og trent i de scenarier som kan oppstå. Både materiellmessig gjennom samarbeid mellom spesialstyrkene og deres støtteelementer fra Luftforsvaret og Marinen bør de være foreberedt. De norske styrkene vil trene på oppdragsløsning i forhold til tenkte angrep for å være best mulig forberedt.¹⁷³ Dette medfører at styrkene vil trene på de installasjoner og lokasjoner som vil være utsatt for terroranslag.

Ut i fra de kapasiteter det norske Forsvaret har, kan man si at Norge har begrensede ressurser til beskyttelse mot terrorisme og sabotasje. Europaprogrammets studie, *Norge i energiens geopolitikk*, konkluderer med at norske myndigheter står ”overfor utfordringen å sikre store verdier med begrensede ressurser.”¹⁷⁴ Norge vil hurtig trenge bistand ved et større anslag mot olje- og gassvirksomheten og leveranser, hevder myndighetene i en NOU utgitt i 2000.¹⁷⁵ Denne bistanden er nødvendig da Norge er en vesentlig strategisk leverandør av gass til Europa. Om lag 14 % av gassforbruket i Europa kommer fra Norge, og Norge er dermed den nest største leverandøren til det europeiske markedet. Derfor kan ikke produksjonen og eksporten stanses

¹⁷² FD (2004): *Styrke og relevans*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 55.

¹⁷³ FSK (2007): *Norske styrker øver anti-terror*. Rena. Forsvarets Spesialkommando. Hentet fra www.haren.mil.no

¹⁷⁴ Kibsgaard, B. 2001. Norge i energiens geopolitikk. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek*, 2001/3. s. 22.

¹⁷⁵ NOU 2000:20. *Et nytt forsvar*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 33.

ved anslag eller fare for anslag. Norges troverdighet som leverandør forutsetter god beskyttelse av olje og gassproduksjon og leveranser. Uhindret produksjon og leveranser av petroleum er en essensiell norsk sikkerhetspolitisk interesse. I tillegg er det også fundamentalt for en stabil økonomisk utvikling. Petroleumsvirksomheten står for 19 % av Norges bruttonasjonalprodukt og 46 % av norsk eksport.¹⁷⁶

4.3 Håndgrep for å møte implikasjonene for norsk forsvarspolitik.

Etter den kalde krigen er de nordlige havområders militærstrategiske betydning blitt redusert, selv om Norskehavet og Barentshavet har beholdt sin rolle som operasjonsområde for strategiske ubåter fra USA og de tre europeiske atommaktene¹⁷⁷, og som hjemmebase og øvingsområde for den russiske nordflåten. Totalt sett er de nordlige havområder imidlertid kanskje blitt viktigere enn noen gang før i historien. Betydningen er nå først og fremst av økonomisk art, knyttet til produksjon og transport av olje, gass og fiskeprodukter. Men gitt betydningen av stormaktsinteressene som knyttet seg til tilgang til energi og etterspørselen etter fisk og fiskeprodukter er potensialet til stede for at en konflikt om rettigheter eller tilgang i verste fall ville kunne få en militær dimensjon.¹⁷⁸

Dersom det skulle utvikle seg til en situasjon i nordområdene med grunnlag i tilgangen til energi, og hvor vi kommer under militært press og får behov for støtte, er det viktig at vi har norske militære avdelinger til stede som kan bidra til å sikre mottakshavner og flyplasser og gi støtte når allierte avdelinger kommer inn.¹⁷⁹ Dette er med på å forme de norske myndighetenes militære disposisjoner i nord, og er dermed en del av implikasjonene for norsk forsvarspolitik.

Forsvaret har for å være mer forberedt i nord, gjennomført flere moderniseringstiltak de senere år. Disse tiltakene er i tråd med det fokus myndighetene har med sin satsning i nord, samt den interne modernisering Forsvaret selv har pålagt seg. I dette legger jeg at Forsvaret har etter hvert tilpasset sin struktur og størrelse etter de oppdrag og den tildeling man har. Dette gjør at myndighetene har fokus på de norske militære disposisjoner, som vi nå ser litt nærmere på.

¹⁷⁶ St.meld. nr. 38 (2003-2004): *Om petroleumsvirksomheten*. Oslo: Det kongelige olje- og energidepartement. s. 10.

¹⁷⁷ Russland, Frankrike og Storbritannia.

¹⁷⁸ Børresen, J. 2005. Omringet av makttriangelet. *Fokus Europa*, 2005/2. s. 4.

¹⁷⁹ Børresen, J. 2004. *Frykter for militær sikkerhet i kjølvannet av oljen i nord*. Artikkel i *Offshore*. Hentet fra www.offshore.no

4.3.1 Norske militære disposisjoner

Etter hvert som utfordringene og mulighetene i nord erkjennes og høynes i vår bevissthet, vil det også få konsekvenser for våre militære disposisjoner. Forsvaret har gjennom sin organisering og øvingsmønster kommet etter der de vitale nasjonale interessene ligger. Et høyere regelmessig eller permanent nærvær gjør det lettere å holde oversikten, lettere å registrere avvik fra normalen, og lettere å treffe tiltak mot atferd vi ikke liker.¹⁸⁰ Et høyere nærvær vil øke vår politiske handlefrihet, for å sende militære enheter fra sør ved en eventuell episode kan ha en uønsket opptrappingseffekt. Det er derfor viktig at militære enheter er lokalisert i nordområdene. I det lange løp må militærmakten komme etter der de nasjonale interessene ligger.

Det er viktig for norske myndigheter å forme en militær profil i nord, som gir troverdighet til våre krav uten å invitere til noen remilitarisering av området. Etter at vi i de senere år har hatt et sterkt forsvarsmessig fokus sørover, mot deltakelse i spisse operasjoner i Afghanistan, på Balkan og andre steder, er det flere som nå mener at det er viktig å fokusere både mot nord og mot sør. Dette synet hevdes av flere i Forsvaret og spesielt av Jacob Børresen. Han sier videre at det tidvis blir framholdt at vår deltakelse i sør ikke har svekket vår kapasitet i nord. Men dette er ikke noe fullgodt svar på utfordringene i nord. Heller ikke er det nok å peke på de moderne stridskreftenes mobilitet og fleksibilitet, og at deltakelsen i sør gir verdifull trening til beste for Forsvaret generelt.¹⁸¹

Som en motvekt, spesielt til erfaringsgrunnlaget med internasjonale operasjoner uttaler Generalinspektøren for Hæren at det er viktig å knytte egne sikkerhetsutfordringer i nord opp til et større internasjonalt hele, gjennom samarbeid og integrasjon med andre land og organisasjoner. Dette har derfor vært og er fortsatt den norske tilnærmingen.¹⁸² Han sier dette fordi for et lite land som Norge med meget begrensede militære virkemidler til disposisjon er det bare politiske løsninger som er aktuelle. Norsk suverenitets- og myndighetsutøvelse i nord, herunder med landmilitære styrker, er med andre ord ikke forankret i vår nasjonale militære slagkraft. De fleste aktørene som opptrer i dette området vil uansett oppbringe større militære kapasiteter enn oss. Argumentet til Mood er derfor at deltagelse i internasjonale operasjoner er helt avgjørende for at vi skal kunne opprettholde og videreutvikle vår nasjonale operative evne.

¹⁸⁰ FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 22.

¹⁸¹ Børresen, J. 2004. *Frykter for militær sikkerhet i kjølvannet av oljen i nord*. Artikkel i Offshore. Hentet fra www.offshore.no

¹⁸² Mood, R. 2006. Status og utfordringer for Hæren. Foredrag i Oslo Militære Samfund, 30. januar 2006. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no

Det er derfor viktig å vise at vi er villige og kan delta ute til støtte for våre allierte, slik at om vi en dag trenger støtte, så vil vi motta dette.

Myndighetenes strategiske satsning i nord og målsetningen om å styrke Forsvarets tilstedeværelse i nord henger nært sammen. Regjeringen har fulgt dette opp gjennom sitt budsjettforslag for 2007 for å imøtekomme dette.¹⁸³ Forsvarets dreining mot stadig større aktivitet i nord, viser at Forsvaret etterkommer de intensjoner myndighetene har med større aktivitet i nord. Sjøforsvaret seiler mer i nord ved at operativ aktivitet knyttet til operative seilingsdøgn styrkes med tilstedeværelse i Nord-Norge.¹⁸⁴ Hæren har likeså kraftsamlet store deler av sin virksomhet i nord.

¹⁸³ Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Ansvar i nord*. Foredrag i Trondheim Militære Samfunn, 21. november 2006. Trondheim. Hentet fra www.Regjeringen.no

¹⁸⁴ St.prp. nr. 1 (2005-2006) For budsjettåret 2006. Oslo: Forsvarsdepartementet. s. 13.

5 Hovedkonklusjon

I denne oppgaven har vi sett på implikasjoner for norsk forsvarspolitikken av ressursforvaltningen i nord. Ressursene som i stor grad utnyttes i nord er fiske i fiskevernsonen ved Svalbard, samt utnyttelse av olje og gassressursene i de kystnære områdene.

Regjeringens fokus for satsningen i nord er forankret i forvaltningen av de fornybare maritime ressursene i fiskevernsonen rundt Svalbard og utnyttelsen av petroleumsressursene.

Myndighetenes fokus er spesielt rettet mot de miljømessige aspekter i forbindelse med utvinning og transport av petroleumsressurser. Myndighetene ønsker å stå mest mulig forberedt om en eventuell miljøkatastrofe er under oppseiling på grunn av en ulykke innenfor petroleumsindustrien. Forsvarets oppgave i denne sammenheng blir da å bidra til å ivareta norsk samfunnsikkerhet, redde liv og begrense konsekvensene av en ulykke. En av de forsvarspolitiske implikasjoner som i denne sammenheng spiller inn er samarbeidsformer og avklaringer med hensyn til ansvarsforhold mellom sivile og militære myndigheter.

Ressursforvaltningen i fiskevernsonen skal etter det myndighetene sier være slik at ressursene som finnes her skal kunne utnyttes i generasjoner fremover. Dette krever en god forvaltning av ressursene slik at man ikke ender opp med et fisketomt hav. Myndighetene benytter i denne sammenheng Kystvakten som verktøy i gjennomføringen av denne forvaltnings- og myndighetsutøvelsen. Forsvarspolitiske implikasjoner gir seg utslag i Kystvaktens evne til å håndtere og ivareta denne forvaltningsoppgaven. Dette kan komme i form av Kystvakten ikke har nok fartøy eller mangler økonomiske ressurser til å overvåke de respektive havområder. På en annen side kan Kystvakten ved bruk av flere av Forsvarets ressurser som Orion-fly og satellitter, løse sine forvaltningsoppgaver innen gitte økonomiske ressurser. Kystvakten inngår dermed som en del i et større system. Et resultat av det militære nærværet Kystvakten utgjør, er at det kan bidra til å heve terskelen mot utfordringer for norske interesser fra andre nasjoner.

I denne sammenheng er overtredelse av norsk fiskerilovgivning i fiskevernsonen en rettshåndhevelsessak som håndteres av Kystvakten og norsk påtalemyndighet. Det er imidlertid glidende overganger mellom myndighetsutøvelse som ivaretar håndhevelsen av norske lover og regler, og suverenitetshevdelse som dreier seg om å ivareta de rettigheter Norge har som stat etter folkeretten. Myndighetsutøvelse kan derfor også anses som et ledd i suverenitetshevdelse. Alvorlig overtredelser av norsk fiskerilovgivning og/eller manglende norsk evne til å beskytte

norske interesser, må i ytterste konsekvens betraktes som en utfordring mot norske suverene rettigheter. Forsvarspolitiske implikasjoner gir seg også utslag i utfordringer med myndighetsutøvelse i de store geografiske områdene som skal forvaltes med begrensede materielle ressurser.

Vi må anta at ressurskonflikter og jurisdiksjonsspørsmål knyttet til forvaltning av fiskevernsonen rundt Svalbard er et av de områder hvor Norge kan stå overfor sikkerhetsutfordringer i et 10-15 års perspektiv. Samtidig er det sannsynlig at andre stater erkjenner behovet for en ansvarlig ressursforvaltning i havområdene rundt Svalbard. En slik ansvarlig ressursforvaltning er ikke mulig uten et troverdig kontroll- og håndhevelsesregime. Kystvakten spiller da en viktig rolle i samarbeidet med andre kapasiteter fra Forsvaret. Forsvarspolitiske implikasjoner gir seg utslag ved eventuell økt aktivitet i forbindelse med kontroll og håndhevelse, at vil det være et behov for at bevilgninger til drift av fartøyer og støttesystemer følger oppdragene.

Skulle Norge få problem i nord med grunnlag i ressursforvaltningen, er det inntil et visst konfliktnivå, lite aktuelt med støtte fra Nato. Norge må dermed være forberedt på benytte egne ressurser, i første rekke Kystvakten, men også andre kapasiteter. Et regelmessig norsk nærvær må tillegges stor vekt i årene fremover, igjen først og fremst av Kystvakten, men også regelmessig av marinefartøy og fly. Et slikt nærvær vil bidra til forutsigbarhet og derved til å redusere risikoen for misforståelser og unødvendig eskalering under episoder og kriser av ressursforvaltningen. Av denne grunn vil Forsvaret legge en større del av aktiviteten i Norge til nordområdene, som får konsekvenser for aktiviteter andre steder i Norge. Regjeringens politikk er nå lagt opp til at Forsvaret skal i større grad enn i dag innrettes mot suverenitetshåndhevelse og myndighetsutøvelse med sikte på å sikre stabilitet i våre nordlige havområder. Dette gjennomføres for å oppnå en effektiv og troverdig norsk militær kapasitet i nord.

Også i forbindelse med olje- og gassvirksomheten er det flere implikasjoner som er identifisert. Norges forvaltningsområde til havs er stort og inneholder ressurser av strategisk betydning for mange stater. Olje- og gasseksporten fra Norge er stor, og sees på som en strategisk kritisk ressurs for industrialiserte land. Norge må på dette grunnlaget være i stand til å håndtere politisk press, terroranslag og eventuelle forsøk på militære anslag mot olje- og gassinstallasjonene, og mot nasjonal infrastruktur generelt.

Det er i denne sammenheng ingen forutsetning at Norge på forhånd er direkte involvert i en konflikt. Norske styrker er i dag involvert i flere internasjonale konflikter som i Afghanistan, men dette er ikke et grunnlag for et terroranslag mot norsk oljevirksomhet. Norsk energiexport alene kan gjøre norske interesser og installasjoner til potensielle mål for aktører som vil ramme mottakere av norsk olje og gass. Sannsynligheten for at det kan forekomme angrep mot gassrørledninger på det europeiske kontinent er mye større enn sannsynligheten for et angrep i nord. Installasjonene i nord er allikevel potensielle terrormål.

Forsvaret har viktige oppgaver knyttet til beskyttelse av disse installasjonene og må derfor besitte de rette virkemidler for å opprettholde et godt etterretningsbilde og god situasjonsoversikt, noe som er helt grunnleggende for effektiv myndighetsutøvelse, suverenitetshevdelse og ivaretagelse av suverene rettigheter, samt kriseberedskap.

Implikasjonene i forbindelse med olje- og gassvirksomheten er derfor at både de norske myndighetene, samt Forsvaret som verktøy må være forberedt om noe skulle skje. Det er like viktig at Forsvaret gjennom tilstedeværelse og treningsaktivitet virker preventivt mot eventuelle trusler mot petroleumsindustrien. Forsvaret må derfor til enhver tid bidra til å begrense konsekvensene av anslag og angrep fra både statlige og ikke-statlige aktører.

Forsvarspolitiske implikasjoner har fått utslag i at Forsvaret nå trener mer med sine maritime styrker i nord, og at Hærens lokalisering og trening er lagt til de nordlige områdene. Myndighetene har derfor tatt konsekvensen av at nordområdene er Norges viktigste strategiske satsningsområde ved å ha en økt militær aktivitet i nord. Forsvaret spiller derfor en hovedrolle i myndighetens satsning i nord. Forsvarets tilstedeværelse i nord er dermed med på å bidra til å sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom tidsmessig overvåkning og etterretning. Dette gir at en militær tilstedeværelse i nord skal være det man ser på som normalsituasjonen.

Videre er det viktig for Forsvaret at man balanserer aktiviteten i nord mot de budsjetter som er satt av. Både Kystvakten og Orion-flyene skal seile og fly mer for å løse sine oppdrag i nord. Dette kan gå på bekostning av annen aktivitet i Forsvaret, noe som myndighetene må ta hensyn til i sin forsvarspolitiske planlegging. Selv om Norge har begrensede militære kapasiteter i forhold til det området som overvåkes, løser de norske militære styrker sitt oppdrag på en troverdig måte.

Implikasjoner av ressursforvaltningen i nord har innvirkning på forsvarspolitikken i det daglige. Myndighetene ønsker å unngå at små hendelser i nord skal eskalere til store konflikter, og ønsker derfor gjennom bruk Forsvaret og dets nærvær å motvirke dette.

Aspektene rundt nordområdene dreier seg i dag ikke først og fremst om forsvarspolitiske problemstillinger. I dag er det spørsmål om energiutvinning, miljø og god forvaltning av viktige maritime ressurser som står i sentrum.

6 Kilde- og litteraturliste

Litteratur

- Austvik, O, G. 2001. Norge som storeksportør av gass. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek, 2001/8.*
- Berggrav, J. 2004. Forsvarsperspektiver i nord. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek, 2004/4.*
- Bruusgaard, K. V. (2006): *Fiskerikonflikter i Barentshavet - Potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005).* FFI/Rapport 2006/03167.
- Bjørgero, T. (1990): *Maritim terrorisme: EN trussel mot norsk skipsfart og oljevirksomhet?* NUPI-Rapport nr. 146, Oslo, juni 1990.
- Børresen, J. 2004. *Frykter for militær sikkerhet i kjølvannet av oljen i nord.* Artikkel i Offshore. Hentet fra www.offshore.no
- Børresen, J. 2005. Omringet av makttriangelet. *Fokus Europa, 2005/2.*
- Diesen, S. 2007. *Grunnlaget for moderniseringen: Forsvarsplanleggingen og nasjonale utfordringer.* Oslo. Hentet fra <http://intranett.mil.no>
- Forsvarsdepartementet. 2006. *Derfor fornyer vi Forsvaret.* Brosjyre til Forsvarsstudie 07.
- Grytting, T. 2006. *Foredrag om LDKN.* Informasjon fra besøk hos LDKN 05.04.06, med Forsvarets Stabsskole. Bodø.
- Hellevik, O. 1999. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnsen, A. 2006. *Barents 2020.* Rapport, Utenriksdepartementet, september 2006. Oslo.
- Jørgensen, J. H. 2003. *Svalbard og Fiskevernsonen: Russiske persepsjoner etter den kalde krigen.* Kjeller: Fridtjof Nansen Institutt, 2003/13.
- Kibsgaard, B. 2001. Norge i energiens geopolitikk. *Det sikkerhetspolitiske bibliotek, 2001/3.*
- Kristensen, Y. N. 2005. *Torsk, "pirater" og kalde granater.* Oslo: Institutt for forsvarsstudier, IFS Info 6/2005.
- Kjøk, Å. & Lia, B. (2001): *Terrorism and Oil – an Explosive Mixture? A Survey of Terrorist and Rebel Attacks on Petroleum Infrastructure 1968-99,* FFI/Rapport – 2001/04031.
- Kjøk, Å. (2004): *Motiver for terroranslag mot norsk oljevirksomhet.* FFI/Rapport 2004/01682.
- Lia, B. (2001): *Militære installasjoner som terrormål i fredstid.* FFI/Rapport - 2001/03419.
- Lia, B. 2004. *Nye aksjonsformer i internasjonal terrorisme: Konsekvensar for norsk samfunnstryggleik.* Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt.
- Lia, B. 2004. *Norge og terrortrusselen etter Irak-krigen.* Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt
- Rutledal, T. 2005. *Konflikt og konsensus.* Bergen: Historisk Institutt, Universitetet i Bergen.

- Stryken, C-M. 2004. Norsk petro-power og terrorisme: Brennbart og brukbart redskap i norsk sikkerhetspolitikk? *Norsk Utenrikspolitisk Institutt*, 2004/667.
- Tamnes, R. 1997. *Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget, Norsk Utenrikspolitikk Historie, bind 6
- Tønnesen, T. H. (2007): *Maritim terrorisme – nye trender*. FFI/Rapport 2007/00015.
- Udgaard, N. M. 2005. Nordområdenes strategiske betydning i et nytt årtusen. *Kortinfo fra Den Norske Atlanterhavskomiteé*, 2005/7
- Valvo, T. 2006. *Kronikk: Forsvaret og nordområdene*. Hentet fra <http://intranett.mil.no>
- Vangen, M. 2006. *Fiskevernsonen ved Svalbard*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Vernø, G. 2003. Petroleumsrikdom – en velsignelse til besvær? Oljen og gassens sikkerhetspolitiske dimensjoner. *Norsk Militært Tidsskrift*, 2003/10. Hentet fra www.nor-miltids.com
- Åtland, K. (2003): *Russisk nordområdepolitikk etter den kalde krigen: Forholdet mellom næringsinteresser og militærstrategiske interesser*. FFI/Rapport 2003/00713

Offentlige dokumenter

- FD (2004): *Styrke og relevans*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- FD (2006): *Kystvakten igjen blant budsjettvinnerne*. Oslo: Forsvarsdepartementet. Pressemelding nr. 48/2006. 06.10.06. Hentet fra www.Regjeringen.no
- FD (2006): *Regjeringen trapper opp Forsvarets aktivitet i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. Pressemelding nr. 49/2006. 06.10.06. Hentet fra www.Regjeringen.no
- FD II (2006): *Fremtidige sikkerhetsutfordringer for Norge i nord*. Oslo: Forsvarsdepartementet. Fiskeri- og kystdepartementet. 2007. *Fiskevernsonen ved Svalbard og fiskerisonen ved Jan Mayen*. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Lov om Kystvakten*. Forsvarsdepartementet, 13.06.1997 nr 42. Hentet fra www.lovdata.no
- Lov om Norges økonomiske sone*. Fiskeri- og kystdepartementet, 17.12.1976 nr. 91. Hentet fra www.lovdata.no
- Lov om Svalbard*. Justis- og politidepartementet, 17.07.1925 nr. 11. §1. Hentet fra www.lovdata.no
- NOU 2000:20. *Et nytt forsvar*. Oslo: Forsvarsdepartementet.
- NOU 2003:32. *Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene*. Oslo: Utenriksdepartementet.
- NOU 2006:6. *Når sikkerheten er viktigst*. Oslo: Justis- og Politidepartementet.

Regjeringen (2005): *Politisk plattform for en flertallsregjering*. Rapport, publisert 20.12.2005.

Hentet fra www.Regjeringen.no

St.innst. nr 234 (2003-2004): *Innstilling til Stortinget fra forsvarskomiteen*. Oslo:

Forsvarsdepartementet.

St.prp. nr. 1 (2005-2006): *For budsjettåret 2006*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

St.prp. nr. 1 (2006-2007): *For budsjettåret 2007*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

St.prp. nr. 69 (2006-2007) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2007*,

Foreløpig utgave. Oslo: Finansdepartementet.

St.meld. nr. 8 (2005-2006): *Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan)*. Oslo: Miljøverndepartementet.

St.meld. nr. 9 (1999): *Svalbard*. Oslo: Det Kongelige Justis- og politidepartement

St.meld. nr. 30 (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Oslo: Utenriksdepartementet.

St.meld. nr. 38 (2003-2004): *Om petroleumsvirksomheten*. Oslo: Det kongelige olje- og energidepartement.

St.meld. nr. 39 (2003-2004): *Samfunnssikkerhet og sivilt-militært samarbeid*. Oslo: Det Kongelige Justis- og politidepartement.

UD (1920): *Traktat mellom Norge, Amerikas Forente Stater, Danmark, Frankrike, Italia, Japan, Nederlandene, Storbritannia og Irland og de britiske oversjøiske besiddelser og Sverige angående Spitsbergen*. Utenriksdepartementet, 09.02.1920 nr. 00. Hentet fra www.lovdata.no

UD (2006): *Regjeringens nordområdestrategi*. Oslo: Utenriksdepartementet. Hentet fra www.Regjeringen.no

Taler og foredrag

Devold, K. K. 2002. *Regjeringens forsvarspolitiske utfordringer og prioriteringer*.

Forsvarsministerens nyttårsforedrag i Oslo Militære Samfund, 7. januar 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

Devold, K. K. 2002. *Norge som maritim nasjon – Sjøforsvarets utfordringer og oppgaver*.

Foredrag av forsvarsministeren for Sjømilitært Forum, 27. februar 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

Devold, K. K. 2002. *Sjøforsvaret og det maritime miljø*. Foredrag i Maritimt Forum, 13. juni 2002. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

- Devold, K. K. 2003. *Norsk forsvars og sikkerhetspolitikk i NATO*. Foredrag i forbindelse med forsvars- og sikkerhetspolitisk konferanse i Tromsø 4. februar 2003. Tromsø. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Devold, K. K. 2005. Spørretime 2005-01-19, spørsmål nr 6. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Eide, E. B. 2005. *Utfordringer i norske kyst og havområder*. Tale på Kystvaktseminaret, 20. oktober 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Eide, E. B. 2006. *Nordområdene i et geopolitisk perspektiv*. Tale på Haugesundskonferansen, 7. februar 2006. Haugesund. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Eide, E. B. 2006. *Forsvarets oppdrag i nordområdene*. Tale på Nordområdekonferansen, 29. mars 2006. Bodø. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Eide, E. B. 2006. *Sikkerhets- og forsvarspolitik i nordområdene*. Foredrag for Landsutvalget for Nord-Norge og Nord-Trøndelag, 31. mai 2006. Hammerfest. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Finseth, J. E. 2003. *Forsvaret i Nord*. Foredrag i forbindelse med forsvars- og sikkerhetspolitisk konferanse i Tromsø 4. februar 2003. Tromsø. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Gahr Støre, J. 2005. *Et hav av muligheter – en ansvarlig politikk for nordområdene*. Tale på Universitetet i Tromsø, 10. november 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Gahr Støre, J. 2005. *”Et hav av muligheter, en ansvarlig politikk for nordområdene.”* Tale for Norsk petroleumsforenings konferanse, 24. november 2005. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Gahr Støre, J. 2006. *Perspektiver på nordområdene*. Tale for Norges Fiskarlags Sekretærkonferanse, 7. mars 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Gahr Støre, J. 2006. *Et hav av muligheter – en felles satsning i nord*. Tale på det Utenrikspolitiska Institutet, 24. april 2006. Stockholm. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Hagen, T. 2006. *E-tjenesten i en omskiftelig verden*. Foredrag i Oslo Militære Samfund, 20. november 2006. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no
- Mood, R. 2006. Status og utfordringer for Hæren. Foredrag i Oslo Militære Samfund, 30. januar 2006. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no
- Nordsletten, Ø. 2007. *Utviklingen i forholdet Norge – Russland med særlig vekt på Nordområdene*. Foredrag i Oslo Militære Samfund. 26.03.07. Oslo.
- Pedersen, H. 2006. *Torsken i Barentshavet*. Tale på Gjensidiges seminar på Nor-Fishing, 10. august 2006. Trondheim. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Petersen, J. 2005. *Norge og Russland. Samarbeidspartnere i nord*. Tale på Pomor-universitetet, Arkhangelsk, 17. januar 2005. Hentet fra www.Regjeringen.no

- Reksten, J. 2006. *Forsvarets operative ledelse – status og muligheter*. Foredrag i Oslo militære Samfund, 20. februar 2006. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no
- Skram, A. I. 2007. *En 30-årsjubilant i utvikling: Kystvakten – oppgaver og utfordringer*. Foredrag i Oslo Militære Samfund, 5. mars 2007. Oslo. Hentet fra www.oslomilsamfund.no
- Singsaas, Ø. 2001. *Norges forsvarspolitik*. Foredrag ved Forsvarets stabsskole hovedstudiet, 15. oktober 2001. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Forsvaret – også viktig for regional utvikling*. Tale på fylkesordførernes nyårsmøte, 3.januar 2006. Bergen. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Sammen for et moderne forsvar*. Foredrag i Oslo militære Samfund, 9.januar 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Tale i Sjømilitært forum*. Foredrag i Sjømilitært forum, 22. februar 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Regjeringens satsning i nord – Forsvarets rolle*. Foredrag på Reitan-seminaret, 20. april 2006. Bodø. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Regjeringens nordområdepolitikk: Forsvarets rolle*. Tale av forsvarsministeren, 1. september 2006. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Ansvar i nord*. Foredrag i Trondheim Militære Samfund, 21. november 2006. Trondheim. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2006. *Forsvarsbudsjett for 2007 behandlet i Stortinget*. Innlegg i stortinget i forbindelse med Innstilling fra forsvarskomiteen om bevilgninger på statsbudsjettet for 2007, 6. desember 2006. Trondheim. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2007. *Verdier verd å verne*. Tale i Oslo Militære Samfund, 8. januar 2007. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no.
- Strøm-Erichsen, A. G. 2007. *Veien mot nye kampfly*. Tale på Luftmaktseminaret, 6. februar 2007. Trondheim. Hentet fra www.Regjeringen.no
- Strøm-Erichsen, A. G. 2007. *Aktuell norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk – fra Kabul til Nordområdene*. Tale for Folk og Forsvar, 22. februar 2007. Oslo. Hentet fra www.Regjeringen.no

Aviser

- Aftenposten* (11.11.05): Hvem er redd for en domstol i Haag? Av Kjell Dragnes. Hentet fra www.aftenposten.no

Aftenposten (08.12.05): Norge mot de andre i nord. Av Grete Værnø. Hentet fra

www.aftenposten.no

Aftenposten (23.10.06 nr. 296 – morgenutgaven, s. 14ff): Russlands nye våpen: Gazprom. Av Halvor Tjønn.

Aftenposten (13.02.07 nr. 73 – morgenutgaven, s. 6ff): Russland en trussel igjen. Av Sveinung Berg Bentzrød.

Aftenposten (19.02.07 nr. 83 – morgenutgaven, s. 3-kommentar): Norge og Putins <<kalde krig>>. Av Nils Morten Udgaard.

Firda (16.06.06): Norge vil ha Svalbard-oljen. Av Kjell Werner. Hentet fra www.firda.no

Klassekampen (25.04.07): Suverenitet. Av Bjørgulv Braanen. Hentet fra www.klassekampen.no

